

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

ΤΟ ΝΑΤΟ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1990

Διπλωματική εργασία της Σκαρλατούδη Αναστασίας
Α.Μ.4332020036

Επιβλέπων καθηγητής:
Σακκάς Ιωάννης

Μέλη επιτροπής:
1.Ντάλης Σωτήριος
2.Στριμπής Ιωάννης

Ρόδος, Ιανουάριος 2022

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ. Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.

Ευχαριστίες

Θα ήταν μεγάλη μου παράλειψη αν δεν ευχαριστούσα τους καθηγητές του τμήματος Μεσογειακών Σπουδών για τις γνώσεις που απλόχερα προσέφεραν στη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον επιβλέποντα καθηγητή, κ. Σακκά Ιωάννη καθώς και στα μέλη της επιτροπής, κ. Ντάλη Σωτήριο και κ. Στριμπί Ιωάννη. Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου για την αμέριστη υποστήριξή της και την υπομονή που έδειξε σε όλη τη διάρκεια της προσπάθειάς μου αυτής.

Περίληψη

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου είχε σημαντικές επιπτώσεις στα Βαλκάνια, περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης που χαρακτηρίζεται από διαφορετικούς πολιτισμούς, θρησκείες και προσπάθειες για την συγκρότηση εθνικών κρατών οι οποίες χρονολογούνται από την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το τέλος της διπολικής εποχής μετέβαλλε την εξωτερική πολιτική των κρατών, έθεσε νέους προβληματισμούς πολιτικής, ηθικής και νομικής φύσης στη διεθνή κοινότητα και προκάλεσε ερωτήματα σχετικά με την αναγκαιότητα ύπαρξης του NATO, του αμυντικού οργανισμού που κύριο σκοπό είχε να διασφαλίζει την αποτροπή ένοπλης επίθεσης για τα κράτη μέλη του. Στην παρούσα εργασία μελετάται η πορεία των Δυτικών Βαλκανίων στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η κρίση που διήλθαν την μεταψυχροπολεμική εποχή με τις εθνικιστικές συγκρούσεις και τις αλυτρωτικές διεκδικήσεις, τις επεμβάσεις του NATO, πρώτα στην Βοσνία Ερζεγοβίνη και έπειτα στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου και των ρόλων των διεθνών δρώντων. Τέλος, εξάγονται συμπεράσματα για τους λόγους που έγιναν οι επεμβάσεις αυτές, την νομιμότητά τους και τον ρόλο που διαδραμάτισαν στη δημιουργία των νέων κρατών όπως αυτά διαμορφώθηκαν την κρίσιμη δεκαετία του 1990.

Abstract

The end of the Cold War had a significant impact on the Balkans, a region of Southeastern Europe characterized by different cultures, religions and efforts to establish nation states dating back to the collapse of the Ottoman Empire. The end of the bipolar era has shifted the foreign policy of states, raised new concerns of a political, moral and legal nature in the international community and raised questions about the necessity of the existence of NATO, the Defence Organisation whose main purpose was to ensure the prevention of an armed attack on its member states. This paper examines the course of the Western Balkans during the Cold War, the crisis they went through in the post-Cold War era with nationalist conflicts and irredentist claims, NATO's interventions, first in Bosnia Herzegovina and then in the Kosovo region and the roles of international actors. Finally, conclusions are drawn on the reasons for these interventions, their legitimacy and the role they played in the creation of the new states as they were formed in the crucial decade of the 1990s.

Περιεχόμενα

1.Εισαγωγή	8
1. Τα Δυτικά Βαλκάνια την Περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.....	11
2. Η κρίση στα Δυτικά Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου	14
3. Η επέμβαση του NATO στη Βοσνία	21
3.1 Η πρώτη φάση του πολέμου.....	22
3.2 Η δεύτερη φάση του πολέμου	23
3.3 Η συμφωνία του Dayton	25
3.4 Η στρατιωτική επέμβαση του NATO στη Βοσνία.....	26
3.5 Αξιολόγηση της επέμβασης του NATO στη Βοσνία	29
4. Η επέμβαση του NATO στο Κοσσυφοπέδιο.....	30
4.1 Η περιοχή του Κοσσυφοπεδίου	30
4.2 Το χρονικό της κρίσης στο Κοσσυφοπέδιου	31
4.3 Η επέμβαση του NATO στο Κοσσυφοπέδιο.....	35
4.4 Αξιολόγηση της επέμβασης του NATO στο Κοσσυφοπέδιο	37
Συμπεράσματα.....	40
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	44

1.Εισαγωγή

Η περιοχή των Βαλκανίων, που χαρακτηρίζεται ως «σχετικά πτωχή» και λιγότερο «αναπτυγμένη» περιοχή της Ευρώπης αντιμετωπίζει προβλήματα εθνικιστικών ανταγωνισμών και διαθέσεων επιστροφής σε ένα παρελθόν που τουλάχιστον η Ευρώπη το έχει εγκαταλείψει προπολλού. Η κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα σηματοδότησε την έναρξη εθνικοαπελευθερωτικών πολέμων στα Βαλκάνια με σκοπό τη δημιουργία «έθνους κράτους» που διακόπηκε άδοξα και οδήγησε στην εγκαθίδρυση κομμουνιστικών καθεστώτων στη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Β΄Π.Π.).

Στη χερσόνησο του Αίμου, η Αλβανία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία ασπάστηκαν τον κομμουνισμό. Στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας υπήρξε ενοποίηση χάρη στην κοινή γλωσσική παράδοση Σέρβων, Κροατών, Βοσνίων και Σλοβένων και σφυρηλατήθηκε η ένωση εξαιτίας των εξωτερικών απειλών που δεχόταν.

Το βασικό στοιχείο που ενώνει τις χώρες των Βαλκανίων, πλην της Ελλάδος είναι το κομμουνιστικό παρελθόν τους. Από τον αλβανικό απομονωτισμό και την προσπάθεια για αυτάρκεια έως την «μεικτή γιουγκοσλαβική» σοσιαλιστική οικονομία, οι χώρες φαίνεται να έχουν διαφορές μεταξύ τους που προκύπτουν από τα μοντέλα διαφορετικής ανάπτυξης που επέλεξε κάθε χώρα στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης (ΕΣΣΔ) απελευθέρωσε όλους τους εθνικισμούς που υπέβρισκαν και στην Ομόσπονδη Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Συχνά η περιοχή χαρακτηρίζονταν ως «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης», λαμβάνοντας υπόψη τόσο τους εθνικισμούς που ξαναέρχονταν στο προσκήνιο, όσο και διαφθορά και την «μαύρη» οικονομία που επικρατούσαν. Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκε μεγάλη δυσχέρεια στην υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων όχι τόσο εξαιτίας της ποικιλομορφίας αλλά της τριπλής μετάβασης που απαιτούνταν να γίνει, συγκρότηση θεσμικών κρατών, μετάβαση στη δημοκρατία και στην φιλελεύθερη οικονομία¹.

Η σημασία της μετάβασης αυτής αλλά και γενικότερα της περιοχής των Βαλκανίων καταδεικνύεται από τον Εντ. Μπέρνς, ο οποίος αναφέρει «Ωστόσο καθώς αποκτούμε άποψη για τον 20ο αιώνα, γίνεται ξεκάθαρο πως οι γιουγκοσλαβικοί πόλεμοι της δεκαετίας του 1990 δεν ήταν ένα απομονωμένο περιστατικό «Βαλκανικού» ξεσπάσματος βίας. Τα θέματα που προέκυψαν ήταν βαθύτατα δυτικά. Τα Βαλκάνια αποτελούν μια από τις συνοριακές περιοχές της Δύσης, όπου πολιτισμοί επηρεασμένοι από το Ρωμαιοκαθολικισμό, το Ανατολικό

¹ Τζιφάκης Ν.-Χουλιάρης Αστ., *Η Διεθνής αναπτυξιακή βοήθεια στα Βαλκάνια*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2007 σελ.22

Ορθόδοξο δόγμα και το Ισλάμ συναντιούνται, αλληλεπικαλύπτονται και ανταγωνίζονται για πολιτική επικυριαρχία και επιρροή.^{2»}

Η λήξη του Ψυχρού Πολέμου μετέβαλλε το διεθνές σύστημα από διπολικό σε μονοπολικό και μοιραία οδήγησε στην αμφισβήτηση της ανάγκης ύπαρξης του NATO, αφού η διαίρεση της Γερμανίας και η σοβιετική απειλή δεν υφίσταντο πια. Το συλλογικό σύστημα άμυνας θεωρούνταν πλέον απαραίτητο; Κι αν η απάντηση είναι θετική, ποια θα έπρεπε να είναι η κατανομή ρόλων;³ Βέβαια, η Ρωσία παρέμεινε ισχυρή καθώς διέθετε τα πυρηνικά όπλα της διαλυμένης πια Σοβιετικής Ένωσης και παρέμενε δεύτερη πυρηνική δύναμη στον κόσμο. Η συμμαχία προσπάθησε να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον, τονίζοντας κυρίως τον πολιτικό της ρόλο και υιοθετώντας ως κύρια αποστολή της, τη συλλογική άμυνα. Οι νέες λειτουργίες της συμμαχίας ανακοινώθηκαν στη Ρώμη τον Νοέμβριο του 1991.

Αλλαγή έχει συμβεί σε πολλούς τομείς, συμπεριλαμβανομένης της σχέσης του NATO με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και άλλους οργανισμούς⁴. Η βαλκανική αστάθεια της δεκαετίας του 1990 έδωσε πράγματι μια εξαιρετική ευκαιρία στη συμμαχία να επαναπροσδιορίσει τους λόγους ύπαρξής της, σε μια περιοχή μάλιστα που αποτελεί στρατηγικό κόμβο μεταφοράς και διακίνησης πρώτων υλών.

Οι επεμβάσεις του NATO στα Δυτικά Βαλκάνια, όρος που αφορά σε συγκεκριμένη περιφέρεια της νοτιοανατολικής Ευρώπης, ο οποίος προέκυψε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αναφέρεται στην ευρύτερη περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας στη δεκαετία του 1990, ίσως να ευνόησαν ορισμένα έθνη έναντι κάποιων άλλων και ίσως να συνέβαλλαν στη διαμόρφωση των σημερινών κρατών στη περιοχή. Ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία αποτελεί ένα ορόσημο που διαχωρίζει πια τους καλούς και τους κακούς Ανατολικούς, αφού παρουσιάστηκε με τέτοιο τρόπο από τα δυτικά μέσα ενημέρωσης ενώ στην πραγματικότητα επρόκειτο για θλιβερές αιματηρές εμφύλιες διαμάχες.

Αυτοδιάθεση λαών, πολιτικά και μειονοτικά δικαιώματα εθνικής και θρησκευτικής αυτονομίας είναι μερικά από τα προβλήματα που συνεχίζουν να υπάρχουν στην περιοχή αυτή και υποδαυλίζονται τόσο από εσωτερικούς όσο και από εξωτερικούς δρώντες. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δημιούργησε κενό ισχύος στις περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως σφαίρες επιρροής της. Αυτό το κενό ισχύος προσπάθησαν να καλύψουν ισχυροί περιφερειακοί δρώντες αλλά και ομάδες κρατών όπως η ΕΕ αλλά και οργανισμοί.

² Burns, E., M., *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*, Δ' Έκδοση, Επίκεντρο, Αθήνα, 2006, σ.1007.

³ Ηφαιστος, Π., *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων*, Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σελ.263

Ενδιαφέρον για περαιτέρω διερεύνηση παρουσιάζει το γεγονός του εκρηκτικού συνδυασμού του εθνικισμού που προϋπήρχε στα Βαλκάνια με την προσπάθεια ενσωμάτωσης στο δυτικό σύστημα και των παρεμβάσεων διεθνών δρώντων, με κύριο πρωταγωνιστή το NATO. Ο Οργανισμός εκείνη την συγκεκριμένη περίοδο βρισκόταν στην διαδικασία επαναξιολόγησης της ανάγκης ύπαρξης του και επαναπροσδιορισμού των στόχων του. Πρακτικά, η λήξη του Ψυχρού Πολέμου έγινε μια εξαιρετική ευκαιρία για την επέκταση της επιρροής του Οργανισμού στις χώρες που είχαν υπογράψει το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Βέβαια, η δεκαετία του 1990 κρίνεται περίοδος ενδοσκόπησης και αλλαγών για όλους τους οργανισμούς και τις δυνάμεις, αφού άλλαξαν οι ισορροπίες ρόλων και συμφερόντων στο διεθνές γίγνεσθαι και δεν αποτελεί απλά μια περίοδο μετάβασης από την ψυχροπολεμική στην μεταψυχροπολεμική εποχή.

Οι αλλαγές αυτές οδήγησαν σε προβληματισμούς, αρχικά με τις προϋποθέσεις που έπρεπε να συντρέχουν για την επέμβαση του NATO, αφού πλέον δεν τίθονταν ζήτημα συλλογικής ασφάλειας. Ένα εύλογο ακόμη ερώτημα που τίθεται, και ισχύει για τις περιπτώσεις της Βοσνίας, της Σλοβενίας και της Κροατίας, με βάση ποια κριτήρια το NATO και η Δύση υποστηρίζουν ένα συγκεκριμένο εθνικισμό έναντι ενός άλλου⁵; Οι παρεμβάσεις του Οργανισμού θεωρούνται επιτυχείς στην τελική επίλυση των προβλημάτων που προέκυψαν μετά την διάλυση της Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας;

Τα Δυτικά Βαλκάνια ακόμη και σήμερα φαίνεται να έχουν πολιτική και κοινωνική αστάθεια με έντονες τάσεις αποσταθεροποίησης και περαιτέρω διάσπασης λόγω αυτών των χρόνιων διενέξεων μειονοτικού, θρησκευτικού και εθνοτικού χαρακτήρα. Η σημερινή εικόνα της κατακερματισμένης πρώην Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας σε μικρότερα αδύναμα κράτη, που δεν κατάφεραν να ανασυγκροτηθούν λόγω έλλειψης ενός φερέγγυου κέντρου αποτελούν πηγή προβλημάτων για όλη την Ευρώπη. Σε μεγάλος μέρος της βιβλιογραφίας ακόμη και σήμερα η περιοχή αυτή της νοτιοανατολικής Ευρώπης αναφέρεται με τον υποτιμητικό όρο Βαλκάνια, που πηγάζει από την τουρκική λέξη balkan (και σημαίνει βουνό) παραπέμποντας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία του 19^{ου} αιώνα, ενώ είναι σήμερα συνυφασμένη με την διαφθορά, το έγκλημα και την αδυναμία εφαρμογής κράτος δικαίου⁶.

Στην παρούσα εργασία έγινε δευτερογενής βιβλιογραφική έρευνα, παρουσιάζεται η προϋπάρχουσα ιστορική καταγραφή των γεγονότων που ακολούθησαν την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και οδήγησαν στη δημιουργία των σημερινών κρατών. Η εξαγωγή συμπερασμάτων, μετά την ιστορική αναδρομή εκτιμάται ότι ίσως συμβάλλει στην καλύτερη

⁵ Φούσκας, Β., *Ζώνες Πολέμου*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 132

⁶ Αναστασάκης, Ο., *Η ρωσική εξωτερική πολιτική στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια* στο Αρμακόλας Ι., - Ντόκος, Θ., *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013, σελ 216

κατανόηση της σημερινής κατάστασης στα Βαλκάνια, των σχέσεων που διέπουν τους λαούς, τις επιδιώξεις των εξωτερικών δρώντων στην περιοχή και τον ρόλο των επεμβάσεων του ΝΑΤΟ σε αυτήν.

Η κριτική ανάλυση των στοιχείων που έχουν συλλεχθεί από βιβλία, συγγράμματα και επιστημονικά άρθρα, ελληνόγλωσσα και ξενόγλωσσα έγινε με το κριτήριο της ουδετερότητας και της αντικειμενικής θεώρησης των πραγμάτων, όσο βέβαια είναι αυτό εφικτό, αφού η υποκειμενικότητα είναι στοιχείο της παραγωγής γραπτού λόγου.

Η δομή της εργασίας διακρίνεται ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται περιγραφή της κατάστασης που επικρατεί στα Βαλκάνια την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται τα γεγονότα στο βαλκανικό χώρο μετά από την λήξη του Ψυχρού Πολέμου, στο τρίτο κεφάλαιο διερευνάται η επέμβαση του ΝΑΤΟ στην Βοσνία Ερζεγοβίνη και αυτή που ακολούθησε στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου στο τέταρτο κεφάλαιο. Το τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα που εξάγονται από την έρευνα.

1. Τα Δυτικά Βαλκάνια την Περίοδο του Ψυχρού Πολέμου

Η λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σηματοδότησε μια νέα εποχή και για την περιοχή των Βαλκανίων. Συγκεκριμένα τα Δυτικά Βαλκάνια, όπως συμφωνήθηκε στη Διάσκεψη της Γιάλτας μπήκαν στη σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης. Στη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου τα Βαλκάνια εξαφανίστηκαν από τη συνείδηση της Δύσης, αφού η εγκαθίδρυση κομμουνιστικών καθεστώτων έκοψε στα δύο τη Νοτιοανατολική Ευρώπη⁷.

Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, όπως αποκαλείται η Συνθήκη Φιλίας, Συνεργασίας και Αμοιβαίας Βοήθειας που υπογράφηκε μεταξύ των χωρών Αλβανίας, Βουλγαρίας, Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας, Ουγγαρίας, Πολωνίας, Ρουμανίας, Σοβιετικής Ένωσης και Τσεχοσλοβακίας ήταν η απάντηση της Ε.Σ.Σ.Δ. και των δορυφόρων της στην υπογραφή του Βορειοατλαντικού Συμφώνου που υπογράφηκε το 1949. Η αμυντική συμμαχία Βρετανίας, Γαλλίας, Βελγίου, Ολλανδίας, Λουξεμβούργου, Νορβηγίας, Δανίας, Ιρλανδίας, Πορτογαλίας, Ιταλίας, Η.Π.Α. και Καναδά δρομολογήθηκε προκειμένου να ανασχεθεί η ισχύς της Ρωσίας στην Ευρώπη. Αργότερα, εντάχθηκε η Ελλάδα και η Τουρκία στο Αμυντικό Σύμφωνο και το 1955 και η Δυτική Γερμανία.

Η υπογραφή συμφωνιών και η δημιουργία συμμαχιών είναι αντιπροσωπευτικά δείγματα για το χάσμα μεταξύ της Δύσης και της Ρωσίας καθώς και του κλίματος που επικρατούσε μετά την λήξη του Β΄ Π.Π. Τα αίτια για τον αποκαλούμενο Ψυχρό Πόλεμο είναι για ορισμένους μελετητές οι αντίπαλες ιδεολογίες μεταξύ Ρωσίας και Δύσης, ενώ για άλλους, το

⁷ Mazower, M., *Τα Βαλκάνια*, Πατάκης, Αθήνα, 2013, σελ.32

αποτέλεσμα της προϋπάρχουσας δυσπιστίας της Δύσης απέναντι στη Ρωσία⁸. Η Βαλκανική χερσόνησος κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ήταν πολιτικά, οικονομικά και ιδεολογικά διχασμένη, αφού η Βουλγαρία και η Ρουμανία ανήκαν στη Σοβιετική ζώνη επιρροής, η Αλβανία ήταν απομονωμένη, η Ελλάδα και η Τουρκία ήταν χώρες μέλη του ΝΑΤΟ ενώ η Γιουγκοσλαβία αποτελούσε μια ιδιαίτερη περίπτωση⁹. Ουσιαστικά, πρόκειται για ομοσπονδία κρατών που πρόεκυψε από την ένωση επιμέρους κρατών και το ομόσπονδο κράτος ασκεί εξουσία στα επιμέρους και το σύνταγμά του υπερισχύει έναντι των τοπικών συνταγμάτων.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Π.Π. οι κομμουνιστές του Στρατάρχη Γιόσιπ Μπροζ Τίτο επικράτησαν στη Γιουγκοσλαβία και δημιούργησαν το «αυτοδιαχειριζόμενο» σοσιαλιστικό σύστημα- ταυτόχρονα ομοσπονδιακό και συγκεντρωτικό¹⁰, φιλικά διακείμενο με την Σοβιετική Ένωση του Στάλιν. Όμως, οι προσπάθειες της Ε.Σ.Σ.Δ. να θέσουν και αυτή τη χώρα κάτω από το σθεναρό έλεγχο της, έφερε τα αντίθετα αποτελέσματα, με το ρήγμα στις σχέσεις τους να βαθιάίνει ολοένα και περισσότερο την άνοιξη του 1948¹¹.

Βέβαια, ο Στάλιν αντιλαμβανόμενος ότι δεν θα καταφέρει να επιβληθεί στην Γιουγκοσλαβία λόγω της τεράστιας λαϊκής απήχησης του Τίτο και αφού δεν συνόρευε άμεσα με την Ρωσία δεν άσκησε την ίδια πίεση που άσκησε στις άλλες χώρες που προσυπέγραψαν το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Ο Τίτο θεωρούνταν από την Δύση ανεξάρτητος ηγέτης και έλαβε τον χαρακτηρισμό «Αδέσμευτος». Η ρήξη στις σχέσεις με την Ε.Σ.Σ.Δ. οδήγησε, μάλιστα, τον Τίτο στην απόφαση να μην προσχωρήσει σε κάποιο από τα σύμφωνα που είχαν υπογραφεί αλλά το 1956 μαζί με τον Αιγύπτιο πρόεδρο Νάσερ και τον Ινδό πρόεδρο Νεχρού να ιδρύσουν το κίνημα των Αδέσμευτων, συμφωνώντας σε ειρηνική συνύπαρξη και μη επίθεση και παρέμβαση στα εσωτερικά των χωρών μελών.

Η ζωή των ανθρώπων στο ομοσπονδιακό κράτος φαινόταν καλή αφού παρέχονταν ελευθερίες ασυνήθιστες για τα κομμουνιστικά κράτη και το βιοτικό επίπεδο τους ξεπερνούσε αυτό των υπόλοιπων Βαλκανικών κρατών. Η Γιουγκοσλαβία όμως όφειλε να αντιμετωπίσει δικά της εσωτερικά προβλήματα, τα οποία πρόεκυπταν από τον ισχυρό γιουγκοσλαβικό εθνικισμό, που ενισχύθηκε ιδιαίτερα την ταραγμένη περίοδο των παγκοσμίων πολέμων. Η προσπάθεια του Τίτο να συνταιριάξει την αρμονική συνύπαρξη διαφορετικών εθνοτήτων σε ένα κράτος ήταν η μεγαλύτερη που έλαβε χώρα στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα¹². Το καθεστώς που

⁸ Miller, St., *Νεότερη και Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, Gutenberg, Αθήνα, 2018, σελ.638

⁹ Jovan, Iliđ, *The Balkan Geopolitical Knot and the Serbian Question*, University of Belgrade, Publisher: Faculty of Geography, Belgrade, 1995

¹⁰ Σακκάς, Ιωάν., *Οι δυο όχθες της Μεσογείου*, Bookstars, Αθήνα, 2020, σελ.64

¹¹ Miller, St., *Νεότερη και Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, Gutenberg, Αθήνα, 2018, σελ.648

¹² Anderson, D., *The collapse of Yugoslavia, background and summary*, Canberra, 1995

εγκαθιδρύθηκε δεν έδειχνε να απειλείται από τις αποσχιστικές τάσεις που κατά καιρούς έκαναν την εμφάνισή τους, αφού γίνονταν ενέργειες να αποδυναμωθούν οι εθνικιστικές διεκδικήσεις.

Την πρώτη δεκαετία γίνεται έντονη προσπάθεια να καλλιεργηθεί ο γιουγκοσλαβικός εθνικισμός, αποδυναμώνοντας τις παραδοσιακές εθνικές ταυτότητες χαρακτηρίζοντάς τες ως «αστικά κατάλοιπα». Παράλληλα, γίνονται προσπάθειες να αποδυναμωθεί η θρησκεία. Γι' αυτό, τη δεκαετία του 1960 οι Αλβανοί και οι μουσουλμάνοι Σλάβοι της Γιουγκοσλαβίας είτε αυτοανακηρύττονταν τουρκικής καταγωγής είτε επέλεξαν να μεταναστεύσουν στην Τουρκία.

Επιπρόσθετα, ο ανταγωνισμός Σέρβων και Κροατών έπληττε το γιουγκοσλαβικό ιδεώδες και το 1971 ο Τίτο αναγκάστηκε να παρέμβει δυναμικά διαλύοντας τις εξτρεμιστικές αντίπαλες ομάδες¹³. Η καταστολή των εθνικιστικών αιτημάτων από τον Τίτο ήταν επιτυχής μόνο βραχυπρόθεσμα και μάλιστα με μεγάλο μακροπρόθεσμο κόστος, αφού είκοσι χρόνια μετά οι καταπιεσμένοι εθνικισμοί επανέρχονται και μάλιστα δριμύτεροι. Βέβαια, ο Τίτο, κροατικής καταγωγής, φέρεται να ευνοούσε τους Κροάτες ακόμα και στην κατανομή των εδαφών, γεγονός που κατέστησε αυξημένους σερβικούς πληθυσμούς ως κατοίκους περιοχών κροατικής κρατικής δικαιοδοσίας. Επίσης, καθιέρωσε την περιοχή της Βοσνίας Ερζεγοβίνης που διεκδικούνταν τόσο από τους Σέρβους όσο και από τους Κροάτες αλλά είχε και έντονη παρουσία του μουσουλμανικού στοιχείου, που κατάφερε το 1971 να αναγνωριστεί ως έθνος με πολιτική απόφαση του Τίτο¹⁴. Αυτή ακριβώς η ιδιαιτερότητα της περιοχής αποτέλεσε εστία εντάσεων και στο μέλλον.

Προβλήματα επίσης, αντιμετώπισε και η περιοχή του Κοσσυφοπεδίου που διεκδικούνταν σθεναρά από τους Σέρβους και τους Αλβανούς της περιοχής αυτής. Στις αρχές του 1944 οι εχθροπραξίες συνεχίζονταν μεταξύ των δυο ομάδων αλλά στη λήξη του Β' Π.Π. η περιοχή έγινε κομμάτι της γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας. Η ισχύς των Σέρβων περιορίστηκε όταν δόθηκε αυτονομία τόσο στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου όσο και σε αυτή της Βοϊβοντίνα. Αργότερα, η περιοχή του Κοσσυφοπεδίου ενώ ήταν αυτόνομη, με το σύνταγμα του 1974 απέκτησε τοπική κυβέρνηση, συνταγματική, νομοθετική και δικαστική αυτονομία εντός της Δημοκρατίας της Σερβίας¹⁵. Παρά τις θεσμικές αλλαγές που έλαβαν χώρα, η περιοχή του Κοσσυφοπεδίου παρέμενε εδαφικό τμήμα της Σερβίας. Έτσι, οι ηγέτες των Αλβανών της περιοχής προσανατολίστηκαν στον περιορισμό της σερβικής επιρροής με απώτερο σκοπό την απόκτηση πλήρους ισότητας με τις άλλες Δημοκρατίες της Ομοσπονδίας.

Στα πλαίσια μιας γενικευμένης πολιτικής και οικονομικής κρίσης που έλαβε χώρα το 1969 στην Γιουγκοσλαβία, οι φοιτητές του Κοσσυφοπεδίου εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για την

¹³ Miller, St., *Νεότερη και Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, Gutenberg, Αθήνα, 2018. σελ.696

¹⁴ Καριδής, Δ., *Εθνικισμός, Εθνοτικές συγκρούσεις και διεθνείς σχέσεις*, Σιδέρης, Αθήνα, 2015 σελ.15

¹⁵ Bokovoy, M.K., Irvine J.A. & Lilly, C., *State society relations in Yugoslavia 1945-1992*, Scranton Pennsylvania, USA Palgrave Macmillan, 1997, σελ.296

απουσία της αλβανικής γλώσσας από τις υπηρεσίες και τα πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας. Ο Τίτο ίδρυσε το Πανεπιστήμιο της Πρίστινα το 1970, ανεξάρτητο από αυτό του Βελιγραδίου ενώ ζήτησε την συνδρομή της Αλβανίας για την παροχή διδακτικών εγχειριδίων που θα αξιοποιούνταν μόνο στην συγκεκριμένη περιοχή. Έτσι, οι Αλβανοί της περιοχής απέκτησαν προνόμια ενώ οι Σέρβοι άρχισαν να αισθάνονται φόβο.

Οι αντιπαραθέσεις μεταξύ των Σέρβων και των Αλβανών της περιοχής αναζωπυρώθηκαν στη δεκαετία του 1980. Οι Αλβανοί ζητούσαν να επαναπροσδιοριστεί το καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου και να ανακηρυχτεί Δημοκρατία, ισότιμη με τις άλλες έξι της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας. Συγκεκριμένα, το 1981 εντάθηκαν οι φωνές των φοιτητών που διαμαρτύρονταν και σύντομα οι διαμαρτυρίες ξεσήκωσαν μεγάλη μερίδα του αλβανικού πληθυσμού. Η περιοχή κηρύχθηκε από τις αρχές σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και ο τελικός απολογισμός μετά την καταστολή των διαμαρτυριών ανέρχονταν σε 11 νεκρούς, 4.200 συλλήψεις και 1.500 αποβολές από το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γιουγκοσλαβίας.

Οι Σέρβοι της περιοχής από την άλλη πλευρά διαμαρτύρονταν για διακρίσεις εναντίον τους από τις τοπικές κυβερνήσεις. Η κεντρική κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας θεωρούσε τις μυστικές ομάδες των Αλβανών που δρούσαν στην περιοχή αδύναμες, αν και η ομάδα «Επαναστατικό Κίνημα για την Ενότητα των Αλβανών» που ιδρύθηκε από τον Αντέμ Ντεμάτσι το 1963 φυλακίστηκε αρκετές φορές μέχρι το 1990. Η άνοδος του Μίλοσεβιτς στην εξουσία το 1989 έθεσε υπό αμφισβήτηση την αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου που εν τέλει καταργήθηκε. Οι Αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου ξεκινούν αγώνα για την ανεξαρτησία της περιοχής εντός του ομοσπονδιακού κράτους της Γιουγκοσλαβίας, αντιδρώντας στην απόφαση της κατάργησης της αυτονομίας.

Η πολιτική εθνικής συμφιλίωσης που ακολούθησε ο Τίτο δεν κατάφερε να εξαλείψει τους εθνικισμούς, παρόλες τις προσπάθειες για την δημιουργία της νέας γιουγκοσλαβικής ταυτότητας. Οι Γιουγκοσλάβοι δεν έπαψαν να αισθάνονται πρώτα Σέρβοι, Σλοβένοι, Κροάτες και έπειτα μέλη της Ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας.

2. Η κρίση στα Δυτικά Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου

Η κατάρρευση του τείχους του Βερολίνου στις 10 Νοεμβρίου 1989 και η επανένωση της Γερμανίας που ακολούθησε σε συνδυασμό με την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης στις 31 Δεκεμβρίου 1991 ανέτρεψαν το μεταπολεμικό διπολικό διεθνές σύστημα¹⁶. Οι χώρες του ανατολικού συνασπισμού δεν αποτελούσαν πλέον απειλή για τη Δύση και μάλιστα επιζητούσαν

¹⁶ Παπασωτηρίου, Σ., *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1994

να υιοθετήσουν το δυτικό πολιτικό και οικονομικό σύστημα. Στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, τα κομμουνιστικά κόμματα έχοντας υπό έλεγχο τις δομές εξουσίας και με τη βοήθεια του πανίσχυρου κομματικού-κρατικού μηχανισμού, κέρδισαν τη λαϊκή υποστήριξη στις εκλογικές διαδικασίες. κατάφεραν με αυτό τον τρόπο να διαχειριστούν τη μετακομμουνιστική περίοδο και να ελέγξουν τις πολιτικές διεργασίες και εξελίξεις¹⁷.

Το τέλος του διπολισμού στις αρχές της δεκαετίας του 1990 άλλαξε άρδην τους συσχετισμούς ισχύος και στα Βαλκάνια¹⁸. Εμφανίστηκε ένας εθνικισμός που αντλούσε έμπνευση από τις απολυτρωτικές φιλοδοξίες του παρελθόντος¹⁹. Ειδικά στην περίπτωση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, ο εθνικισμός αποδείχτηκε ιδανικό εργαλείο για την διατήρηση της εξουσίας. Η ιδεολογική περιθωριοποίηση του κομμουνισμού είχε ως αποτέλεσμα τον επαναπροσδιορισμό των πολιτικών ελίτ που τον εκπροσωπούσαν με βάση έναν ακραία μορφής εθνικισμό. Αυτές οι πολιτικές δυνάμεις, υποδαυλίζοντας εθνικά πάθη και εντάσεις και καταπατώντας τις δημοκρατικές διαδικασίες, κυριάρχησαν στην πολιτική ζωή της πρώην Γιουγκοσλαβίας (με εξαίρεση τη Σλοβενία) με συνέπεια τις πολεμικές συγκρούσεις της δεκαετίας του 1990²⁰.

Με την ανατροπή των κομμουνιστικών καθεστώτων στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, η Μόσχα απώλεσε τα γεωπολιτικά της ερείσματα στην περιοχή. Επιπρόσθετα, υποχρεώθηκε να εστιάσει την προσοχή της στις εθνοτικές συγκρούσεις που σημειώθηκαν στο λεγόμενο εγγύς εξωτερικό²¹.

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας ακολούθησε το διάστημα 1991-1992. Η κρίση που προέκυψε από την διάλυση του Ομόσπονδου Γιουγκοσλαβικού κράτους είχε δύο όψεις. Η πρώτη αφορά τις Δημοκρατίες και τις εθνικότητες που διαβιούσαν στην Ομοσπονδία, ενώ η δεύτερη όψη του γιουγκοσλαβικού προβλήματος όπως αναδύθηκε στις αρχές της δεκαετίας αφορά την διεθνή κοινότητα.

2.1 Οι Δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας

Τα βαλκανικά κράτη που ελευθερώθηκαν από την οθωμανική κυριαρχία διέθεταν τις ιδιαίτερες πολιτισμικές τους παραδόσεις (σλαβικές, ρουμάνικες και αλβανικές), όμως κοινό στοιχείο των συστημάτων που δημιούργησαν υπήρξε η εισαγωγή διοικητικών και

¹⁷ Γιατζίδης, Αιμ., *Οργανωμένο Έγκλημα στη ΝΑ Ευρώπη στο Αρμακόλας Ι.,-Ντόκος, Θ., Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013, σελ.299

¹⁸ Βερέμης, Θ., *Βαλκάνια, Από τον διπολισμό στην Νέα Εποχή*, Γνώση, Αθήνα, 1994

¹⁹ Ντόκος, Θ.,-Πιέρρος Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000, σελ.25

²⁰ Γιατζίδης, Αιμ., *Οργανωμένο έγκλημα στη ΝΑ Ευρώπη στο Αρμακόλας Ι.,-Ντόκος, Θ., Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013, σελ. 299

²¹ Καραγιάννης, Μ., *Η Ρωσική εξωτερική πολιτική στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια*, στο Αρμακόλας Ι.,-Ντόκος, Θ., *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013,σελ.229

εκπαιδευτικών προτύπων από τη Δύση²². Όμως, οι θρησκευτικές, εθνικές και πολιτιστικές διαφορές που υπήρχαν και πριν τη δημιουργία του Ομόσπονδου Κράτους, αποτελούσαν παράγοντα εσωτερικής αποσταθεροποίησης.

Η Κροατία και η Σλοβενία, καθολικές χώρες αποτελούσαν στο παρελθόν μέρος της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας και εμφανίζονταν στη Δύση ως πιο φιλελεύθερες, ενώ η Σερβία χώρα ορθόδοξη, ήταν κομμάτι της Βυζαντινής και μετέπειτα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι αντιπαλότητες και η καχυποψία μεταξύ των λαών, στοιχεία που δεν εξαλείφθηκαν σε όλη τη διάρκεια ζωής του Ομοσπονδιακού κράτους αναδύθηκαν στην επιφάνεια. Έτσι, οι λαοί που μέχρι τότε συνυπήρχαν διεκδίκησαν τη δημιουργία εθνικού κράτους.

Η Σλοβενία έχοντας ουσιαστικά το πλεονέκτημα τόσο της ευνοϊκής γεωγραφικής της θέσης όσο και της ομοιογένειας του πληθυσμού και τις πρότερες συναλλαγές με τον ιταλικό και γερμανικό χώρο, αντέδρασε πρώτη ενάντια στον συγκεντρωτισμό που διαφαινόταν από την πλευρά του Μιλόσεβιτς. Η κυβέρνηση που εκλέχθηκε στις εκλογές τον Απρίλιο του 1990, προώθησε την απόσχιση της Σλοβενίας με προσεκτικά βήματα, προετοιμάζοντας ουσιαστικά τη διεθνή κοινότητα για την ανεξαρτητοποίηση όπως αυτή εκφράστηκε από το δημοψήφισμα τον Δεκέμβριο του 1990. Η κήρυξη της ανεξαρτησίας της Σλοβενίας στις 25 Ιουνίου 1991 έπιασε εξαπίνης τους Σέρβους που αντέδρασαν με την αποστολή 3.000 οπλιτών που ενεπλάκησαν μόλις για δέκα ημέρες με τους 165.000 Σλοβένους πολιτοφύλακες. Έτσι, η Σλοβενία πέτυχε την *de facto* ανεξαρτησία της και χωρίς να υπάρχει πίεση χρόνου, ανέμενε την αναγνώριση της διεθνούς κοινότητας.

Η Κροατία που αποφάσισε να ανακηρύξει την ανεξαρτησία της ταυτόχρονα με την Σλοβενία ακολούθησε διαφορετική οδό για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προέκυψαν κυρίως λόγω της ύπαρξης Σέρβων που αντιτίθονταν στην απόσχιση από το Ομοσπονδιακό Κράτος. Η καταπάτηση των δικαιωμάτων των Σέρβων και η ουδετερότητα που τήρησαν στη διάρκεια του σλοβενικού πολέμου, οδήγησαν το καλοκαίρι του 1991 σε γενίκευση τις τοπικές συγκρούσεις που είχαν ξεκινήσει από το 1990. Ο κροατικός πόλεμος δεν εξελισσόταν καλά για τους Κροάτες που αισθάνονταν απομονωμένοι, έχοντας από μια μεριά τους ουδέτερους Σλοβένους, από την άλλη τους καχύποπτους Βοσνίους για τυχόν διεκδίκηση εδαφών από εκείνους καθώς και τον γιουγκοσλαβικό στρατό που ταυτιζόταν με τους Σέρβους της Κροατίας. Η μόνη δόκιμη λύση που απέμενε στον Φράνιο Τούζμαν, πρόεδρο της Κροατίας ήταν η αναγνώριση της ανεξαρτησίας από τη διεθνή κοινότητα. Η εσπευσμένη αναγνώριση της ανεξάρτητης Κροατίας από την Γερμανία πρώτα και έπειτα από την Ε.Ε. τέθηκε υπό

²² Βερέμης, Θ., *Βαλκάνια, από τον 19^ο ως τον 21^ο αιώνα*, Πατάκης, Αθήνα, 2010,σελ.21

αμφισβήτηση πολύ σύντομα καθώς δημοσιεύτηκαν συνομιλίες των Κροατών με τους Σέρβους για τον διαμοιρασμό των εδαφών της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, ενώ οι Κροάτες παρουσιάζονταν ως υπέρμαχοι της εδαφικής ακεραιότητας της Βοσνίας.

Μετά την απόσχιση της Σλοβενίας, της Κροατίας, η Σερβία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Βόρεια Μακεδονία και το Μαυροβούνιο συνέστησαν τη νέα Ομοσπονδιακή Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία. Το Μαυροβούνιο παρά την διάθεση για ανεξαρτητοποίηση που είχε, την συγκεκριμένη περίοδο επέλεξε να μην διαχωριστεί από τους Σέρβους, αντιλαμβανόμενο την βαθειά εμπλοκή του στον κροατικό πόλεμο, καθώς και την οικονομική και στρατιωτική εξάρτησή του από την Σερβία.

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση καθώς φαίνεται ότι υπήρχε πρόβλημα εθνικής ταυτότητας αφού ο πληθυσμός της περιοχής αποτελείται από Σέρβους, Κροάτες και Μουσουλμάνους υπηκόους. Κάθε ομάδα από τις παραπάνω διαθέτει μία μοναδική ταυτότητα με διαφορετικές προσδοκίες για το μέλλον της περιοχής και αυτές εκφράστηκαν στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1990 με την ανάδειξη τριών κομμάτων που ουσιαστικά είχαν καθαρά εθνικά προγράμματα. Η πορεία για την ανεξαρτησία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από την αρχή φαινόταν ότι θα ήταν επισφαλής²³.

Σε επίσης δεινή θέση βρισκόταν η οθωμανική επαρχία της Μακεδονίας, που με την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας το 1991, έχασε την υποστήριξη που είχε λάβει από την πολιτική του Τίτο²⁴. Ο Τίτο προκειμένου να διαχειριστεί τον εθνικισμό προς όφελος του κομμουνιστικού καθεστώτος δεν δίστασε να αναπτύξει την «μακεδονική» ταυτότητα. Η εθνική πολυμορφία της περιοχής έκανε ιδιαίτερα επισφαλή την ανεξαρτησία που διακήρυξε το κοινοβούλιο τον Σεπτέμβριο του 1991, κατοχυρώνοντας την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας» και αφήνοντας, παράλληλα, ανοικτό το ενδεχόμενο εδαφικών διεκδικήσεων σε βάρος των γειτονικών χωρών.

Η περιοχή του Κοσσυφοπεδίου την περίοδο της κατάρρευσης του Ομοσπονδιακού κράτους διεκδικούσε την ανεξαρτησία της, χρησιμοποιώντας το επιχείρημα της πληθυσμιακής σύστασης του αλλά προσέκρουσε στο γεγονός ότι δεν αποτελούσε Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Ιδιότητα που είχε αποκλειστεί από τον ίδιο τον Τίτο, σκεπτόμενος πιθανή απόσχιση της περιοχής και μετέπειτα ένωσής της με την Αλβανία. Παράλληλα, οι Σέρβοι δεν φαινόταν διατεθειμένοι να συμβιβαστούν με την απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου.

Η Σερβία στην πραγματικότητα αντιμετώπισε πολλά προβλήματα, καθώς το διάδοχο κράτος συρρικνώνονταν και έβλεπε μεγάλα τμήματα του σερβικού έθνους να παραμένουν εκτός των νέων συνόρων που χαράσσονταν. Οι Σέρβοι αντιμετώπισαν την καχυποψία των

²³ Παπασωτηρίου, Σ., *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1994, σελ.93

²⁴ Ο.π.

υπολοίπων λαών του γιουγκοσλαβικού οικοδομήματος για την ανάπτυξη της «σερβικής ηγεμονίας». Στην πραγματικότητα επιθυμούσαν τη διατήρηση της Ομοσπονδίας, απορρίπτοντας όμως κάποιες πολιτικές που ακολούθησε ο Τίτο²⁵. Όμως, ο Μιλόσεβιτς διαχειρίστηκε την τύχη του έθνους του με τη μεγαλύτερη επιπολαιότητα. Έκανε τη μεγαλύτερη χρήση βίας στο πεδίο των αναμετρήσεων και δε λογάριασε ούτε την αντίδραση των ΜΜΕ ούτε την κριτική των φιλελεύθερων και των σοσιαλιστών της Δύσης²⁶. Ήδη από το φθινόπωρο του 1991, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Ε.Κ.) μετέστρεψε την πολιτική της προς την Σερβία, αντιμετωπίζοντας την, όχι ως θύμα του κροατικού εθνικισμού αλλά ως συνεχιστή της κομμουνιστικής δικτατορίας που επιβάλλει μονομερείς λύσεις²⁷.

2.2 Οι διεθνείς δρώντες

Οι διεθνείς δρώντες που ενεπλάκησαν στην αποκλιμάκωση και διαχείριση της κρίσης βρέθηκαν αντιμέτωποι, καταρχήν, με μια κατάσταση μετάβασης της πρώην Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας σ' ένα νέο μοντέλο θεσμικής και πολιτειακής οργάνωσης όπου οι πρώην δημοκρατίες θα αποκτούσαν –μέσω της άσκησης της αρχής της εθνικής αυτοδιάθεσης και των αναγνωρίσεων που ακολούθησαν- κρατική υπόσταση²⁸. Αυτό σε συνδυασμό με ένα ρευστό και αβέβαιο διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον, που μετά την κατάρρευση του αντίπαλου δέους αναζητούσε τον βηματισμό του στη νέα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική, υπήρξε ο καταλύτης της κρίσης²⁹.

Αρχικά, το σοβιετικό Υπουργείο Εξωτερικών δεν αντιλήφθηκε ότι η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας ήταν γεγονός εξαιρετικής σημασίας και μάλιστα με πολύπλευρες επιπτώσεις. Επομένως, η Ρωσία δεν ενδιαφέρθηκε άμεσα για τη σύγκρουση που επήλθε ανάμεσα στις δυνάμεις των Σλοβένων και του γιουγκοσλαβικού στρατού το καλοκαίρι του 1991. Στην έναρξη της γιουγκοσλαβικής κρίσης η Ρωσία ήταν απασχολημένη με την επίλυση δικών της προβλημάτων και την αβεβαιότητα που είχε προκληθεί από την δική της κατάρρευση. Με αφετηρία τη μετασοβιετική Μολδαβία όμως, η Μόσχα επέδειξε αυξημένο ενδιαφέρον για τις εθνοτικές συγκρούσεις που ξέσπασαν στα Βαλκάνια. Υποστηρίζοντας πάντα το δόγμα του πανσλαβισμού, η Ρωσία θέλησε να εκμεταλλευτεί τους ιστορικούς, πολιτιστικούς δεσμούς με την περιοχή, επανακάμπτοντας στο νέο διεθνές περιβάλλον. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας

²⁵ Λαγάνη, Ειρ., Σερβία και Σέρβοι, στο Βερέμης Θ., *Βαλκάνια. Από τον διπολισμό στη νέα εποχή*, Γνώση, Αθήνα, 1994.

²⁶ Θ. Ντόκος-Φ. Πιέρρος, *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000, σελ.25

²⁷ Παπασωτηρίου, Σ., *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1994, σελ.89

²⁸ Χειλά, Ειρ., *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21^ο αιώνα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2013, σελ.101

²⁹ Woodward, S., *Balkan tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*, Brooking Institution Press, Washington, 1995 σελ.3

του 1990 η πολιτική που υιοθετεί η Ρωσία είναι η ξεκάθαρη υποστήριξη των σερβικών πολιτικών επιλογών.

Έπειτα, η διεθνής κοινότητα και οι Ευρωπαίοι στήριξαν τη διατήρηση της ενότητας της Γιουγκοσλαβίας, καθώς η βίαιη μεταβολή των συνόρων ενός ευρωπαϊκού κράτους αντίκειντο σε όλες τις διεθνείς αρχές και την Τελική Πράξη στο Ελσίνκι, που είχε υπογραφεί τόσο από τους Δυτικούς όσο και από τους Ανατολικοευρωπαίους σε ανύποπτο χρόνο αλλά αποτελούσε οδηγό για την μετάβαση της Ανατολικής Ευρώπης από τον κομμουνισμό³⁰.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και ιδιαίτερα τα μεγάλα κράτη, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, είδαν τη Γιουγκοσλαβική κρίση ως μια ευκαιρία να δοκιμάσουν την ικανότητα τους στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφαλείας σε μια ευρωπαϊκή κρίση³¹. Συγκεκριμένα, η Γερμανία, κλασική ηπειρωτική δύναμη, προσέγγισε τη Σλοβενία και την Κροατία, ενισχύοντας τις αποσχιστικές τους τάσεις. Η Γαλλία, από την άλλη, επιδιώκοντας και αυτή πρόσβαση στην Αδριατική Θάλασσα και επιζητώντας τον έλεγχο της Μεσογείου, συμμετείχε στο σύνολο των διαπραγματεύσεων, που έλαβαν αργότερα χώρα για την επίλυση των προβλημάτων χωρίς να λαμβάνει ξεκάθαρη θέση. Αλλά και η Ιταλία που γειτνιάζει με την Σλοβενία, επεδίωξε την πολιτική, οικονομική και κοινωνική διείσδυση, τακτική που ακολούθησε και στην περίπτωση της Κροατίας αλλά και της Αλβανίας που κατέρρευσε λίγο αργότερα, θέλοντας ουσιαστικά να βελτιώσει τη δική της θέση στο διεθνές γίγνεσθαι. Η Μεγάλη Βρετανία, επίσης, θέλησε να εκμεταλλευτεί την θαυμάσια ευκαιρία που της δινόταν για πρόσβαση στην κεντρική Ευρώπη μέσω της Αδριατικής θάλασσας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) ενώ την στιγμή της πτώσης του υπαρκτού σοσιαλισμού ήταν η οντότητα που είχε το μεγαλύτερο γόητρο στα Βαλκάνια, αδυνατεί να ασκήσει ενιαία εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας³². Η Γιουγκοσλαβία, για αρκετούς μελετητές, αποτελούσε «ευρωπαϊκό πρόβλημα» που έπρεπε να επιλυθεί από τους θεσμούς της Ευρώπης³³.

Έτσι, από την πλευρά της η Ε.Ε. σύστησε εξεταστική επιτροπή τον Αύγουστο του 1991 με επικεφαλής τον Γάλλο Robert Batinder, με σκοπό να διερευνήσει την προοπτική της διάσπασης της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας και την ικανοποίηση των αιτημάτων για δημιουργία ανεξάρτητων κρατών. Στο διάστημα αυτό, η Ε.Ε. υποστηρίζει ότι η Γιουγκοσλαβία θα πρέπει να παραμένει ενωμένη, έχοντας άριστες δυνατότητες να ενσωματωθεί στην Ευρώπη,

³⁰ Καιρίδης, Δ., *Εθνικισμός, Εθνοτικές συγκρούσεις και διεθνείς σχέσεις*, Σιδέρης, Αθήνα, 2015, σελ. 248

³¹ Χειλά, Ειρ., *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21^ο αιώνα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2013, σελ. 102

³² Βερέμης, Θ., *Βαλκάνια, από τον 19^ο ως τον 21^ο αιώνα*, Πατάκης, Αθήνα, 2010 σελ. 137

³³ Schulte, L. Gr., *Former Yugoslavia and the new NATO*, Survival, 1997, 39:1, 19-42, DOI: 10.1080/00396339708442895

κάνοντας βέβαια τις απαραίτητες αλλαγές για την αρμονική συμβίωση όλων των λαών με σεβασμό στις δημοκρατικές αρχές και τα ανθρώπινα δικαιώματα³⁴.

Όμως, η Γερμανία πριν ακόμη από την έκδοση του πορίσματος της ευρωπαϊκής επιτροπής, αναγνώρισε την ανεξαρτησία της Κροατίας και της Σλοβενίας. Οπότε, η Ε.Ε. αναγνώρισε την ανεξαρτησία των νέων αυτών κρατών, υιοθετώντας ουσιαστικά την γερμανική θέση. Έτσι, διαφάνηκε η αδυναμία της Ε.Ε. να διαχειριστεί τις βαλκανικές εξελίξεις, αφού τελικά δεν κατάφερε να εκπονήσει μια κοινή αποτελεσματική πολιτική στην κρίσιμη φάση του Γιουγκοσλαβικού προβλήματος το 1991³⁵.

Ένας άλλος οργανισμός που ενεπλάκη είτε αυτόνομα είτε σε συνδυασμό με άλλους οργανισμούς ήταν ο ΟΗΕ. Η λήξη του Ψυχρού Πολέμου έθεσε τον ΟΗΕ σε ετοιμότητα και επέδειξε ιδιαίτερη προσοχή στις συγκρούσεις στη Γιουγκοσλαβία. Όμως, ο Οργανισμός ήταν δέσμιος των μονίμων μελών του και δεν κατάφερε τελικά να προστατεύσει επαρκώς τις λεγόμενες «ασφαλείς περιοχές» για τον άμαχο πληθυσμό στην περίπτωση του Βοσνιακού πολέμου. Έτσι, ενέκρινε την επέμβαση του ΝΑΤΟ στην περίπτωση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης. Αντίθετα, στην περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου δεν υπήρχε καμία εξουσιοδότηση ενώ όποιες βλέψεις μεσολάβησης των Ηνωμένων Εθνών προσέκρουαν στις ενστάσεις της Ρωσίας.

Τέλος, οι ΗΠΑ, δρών εκτός της ευρωπαϊκής ηπείρου αλλά με ισχυρά συμφέροντα στην περιοχή δεν σκόπευε να αφήσει τα Δυτικά Βαλκάνια, περιοχή με εξαιρετική τόσο γεωστρατηγική όσο και γεωπολιτική σημασία, έρμαιο στους λοιπούς δρώντες. Με την λήξη του Ψυχρού Πολέμου επαναπροσδιόρισε την εξωτερική πολιτική της, βάσει των γεωπολιτικών συμφερόντων της και τα Βαλκάνια τοποθετήθηκαν στην κορυφή, αφού η κατάρρευση της ΕΣΣΔ άφηνε γεωπολιτικό κενό, το οποίο οι ΗΠΑ επιθυμούσαν να καλύψουν. Ήταν η μόνη δύναμη που ασχολήθηκε με συνέπεια, έχοντας διπλωματική παρουσία με τις εξελίξεις στην Νοτιοανατολική Ευρώπη³⁶. Ουσιαστικά, απέτρεψε εντέχνως την δημιουργία οποιασδήποτε ισχυρής εχθρικής δύναμης για τα συμφέροντά της στην Ευρώπη. Οι παρεμβάσεις αποσκοπούσαν στη δημιουργία ζώνης ανάσχεσης της Ρωσίας αλλά και της Γερμανίας³⁷.

Τα κράτη της Δύσης απέτυχαν οικτρά, τόσο ατομικά όσο και συλλογικά, να διαμορφώσουν εκείνες τις πολιτικές οι οποίες αν δεν απέτρεπαν τη σύγκρουση, τουλάχιστον να ελαχιστοποιούσαν τις αποσταθεροποιητικές της συνέπειες, με αποτέλεσμα τελικά να

³⁴ Ροζάκης, Χρ., Η κρίση στην Γιουγκοσλαβία στο Βαλκάνια στο Βερέμης, Θ., *Βαλκάνια, Από τον διπολισμό στην Νέα Εποχή*, Γνώση, Αθήνα, 1994

³⁵ Παπασωτηρίου, Σ., *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1994, σελ. 118

³⁶ Ο.π.

³⁷ Mazis, I., Analyse géopolitique des Antagonismes Russo Américains en termes de politique énergétique dans le sous-système des Balkans au sein du système Méditerranéen. *Géographies, Géopolitiques et Géostratégies Régionales*, 2017, V(1), 25–35.

οδηγηθούμε στη θηριωδία του εμφυλίου πολέμου στη περιοχή από το 1992 έως το 1995³⁸. Ο ρόλος των διεθνών δρώντων στην ενίσχυση του εθνικισμού και την δημιουργία των νέων κρατών δεν ευνόησε καθόλου την ενότητα της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας και γενικότερα την διατήρηση της ειρήνης στην περιοχή.

3. Η επέμβαση του NATO στη Βοσνία

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, κράτος των Δυτικών Βαλκανίων που προέκυψε μετά την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, διχάστηκε από τον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ των εθνοτήτων που μέχρι τότε συμβίωναν χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Η χώρα για το μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης ιστορίας της (μετά το 1995), θεωρήθηκε τμήμα-τόσο εννοιολογικά όσο και γεωστρατηγικά- της δυτικής σφαίρας επιρροής, της πολιτικής των ΗΠΑ, της Ε.Ε. και του NATO³⁹. Κύριος σκοπός των εξωτερικών δρώντων ήταν η ειρήνευση στην περιοχή, η προστασία των πολιτών και ο εκδημοκρατισμός της χώρας, που στην περίπτωση της Βοσνίας ήταν ακόμη πιο δύσκολοι στόχοι καθώς η περιοχή προκαλούσε πηγή ανησυχίας λόγω των διαφορετικών εθνο-θηρησκευτικών κοινοτήτων που ζούσαν εκεί.

Η κατάσταση στην περιοχή της Βοσνίας ήταν τεταμένη ήδη από τα τέλη του 1991 και η αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Σλοβενίας και της Κροατίας από την Ε.Κ. τον Ιανουάριο του 1991 ώθησε στην διεκδίκηση ανεξαρτησίας και άλλες πρώην Γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες. Ο πόλεμος ξέσπασε τον Μάρτιο του 1992 και διήρκησε έως τον Δεκέμβριο του 1995.

Η κυβέρνηση συνεργασίας με επικεφαλής τον Αλία Ιζετμπέγκοβιτς, ηγέτη των μουσουλμάνων, που είχε προέλθει από τις πρόσφατες εκλογές όφειλε να απαντήσει στο ερώτημα της ανεξαρτητοποίησης της περιοχής ή της παραμονής της στο κράτος της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας⁴⁰. Βέβαια, η απάντηση στο παραπάνω δίλημμα δεν ήταν διόλου εύκολη, λαμβάνοντας υπόψη τη σύνθεση του πληθυσμού της περιοχής, καθώς οι Σερβοβόσνιοι αποτελούσαν το 31,3% του συνολικού πληθυσμού και δεν επιθυμούσαν την ανεξαρτητοποίηση ενώ οι Κροάτες που αντιπροσώπευαν το 17,5% και οι μουσουλμάνοι Βόσνιοι με ποσοστό 43,7%⁴¹ δεν ήθελαν να αποτελούν μέρος της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας με κυρίαρχους τους Σέρβους. Οι έντονες διαφωνίες μεταξύ των εθνοτικών ομάδων που προϋπήρχαν οδήγησαν σύντομα στην αποχώρηση των Σέρβων από το

³⁸ Ντόκος, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000, σελ.159

³⁹ Adnan Huskic, Βοσνία-Ερζεγοβίνη: Εγκαταλείφθηκε από την Δύση, αγκαλιάστηκε από την Ανατολή; στο Bieber- Τζιφάκης, *Τα Δυτικά Βαλκάνια στον κόσμο*, Πεδίο, Αθήνα, 2021

⁴⁰ Anderson, D., *The collapse of Yugoslavia, background and summary*, Canberra, 1995, p.12

⁴¹ Hayden, M., R., *From Yugoslavia to the Western Balkans*, Studies of a European Disunion, Brill, Boston, 2013, σελ.51

Κοινοβούλιο με αφορμή την προώθηση ψηφισμάτων που ουσιαστικά ακύρωναν νόμους της Γιουγκοσλαβίας και την διάλυση της εύθραυστης συμμαχίας. Οι Κροάτες έχοντας και την υποστήριξη του κόμματος της Κροατικής Δημοκρατικής Ένωσης ακολούθησαν την κίνηση των Σέρβων, δημιουργώντας μάλιστα την Κροατική Δημοκρατία της Βοσνίας, μια οντότητα εκτός της εξουσίας του Σεράγεβο τον Νοέμβριο του 1991.

Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με αυτές που έλαβαν χώρα στη Σλοβενία και την Κροατία και θεωρώντας δεδομένη την υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας, ώθησαν τον Ιζετμπέγκοβιτς στην απόφαση να διεξαχθεί δημοψήφισμα με το ερώτημα της ανεξαρτητοποίησης της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από τη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία. Έτσι, στις 28 Φεβρουαρίου του 1992 διεξήχθη το δημοψήφισμα και ενώ οι Σέρβοι της Βοσνίας που αποτελούσαν το 36% του πληθυσμού αποφάσισαν να μην συμμετέχουν, οι Βόσνιοι μουσουλμάνοι και οι Κροάτες ψήφισαν υπέρ της απόσχισης από τη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία και τη δημιουργία ενός νέου ανεξάρτητου κράτους, μάλιστα με συντριπτική πλειοψηφία 99,43%. Το δημοψήφισμα κλιμάκωσε την ένταση και επιδείνωσε το πρόβλημα. Στις 27 Μαρτίου του 1992 έγινε η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του νέου κράτους, παρόλες τις σφοδρές διαμαρτυρίες των Σέρβων και ακολούθησε η αναγνώριση από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις ΗΠΑ και έγινε μέλος του ΟΗΕ.

Οι Σέρβοι της Βοσνίας αντέδρασαν άμεσα. Σε πολιτικό επίπεδο, δημιούργησαν την ανεξάρτητη Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας ενώ σε στρατιωτικό επίπεδο ξεκίνησαν τις επιθέσεις τόσο των μουσουλμανικών όσο και των κροατικών δυνάμεων με την υποστήριξη του γιουγκοσλαβικού στρατού. Οι Κροάτες συγκρούστηκαν με τους μουσουλμάνους με σκοπό την ανακήρυξη της ανεξάρτητης Κροατικής Δημοκρατίας, στοχεύοντας στην ενσωμάτωση με την Κροατία.

Ο Friedman, βέβαια, επισημαίνει ότι η τελευταία ευκαιρία, «πριν οι Σέρβοι εδραιώσουν τα κεκτημένα τους και πριν οι Κροάτες χωριστούν με τους Βόσνιους, όταν μια σοβαρή στρατιωτική επέμβαση θα μπορούσε να επιτρέψει στη Δύση να ελέγξει τη σύγκρουση» πιθανόν να ήταν στα μέσα του 1992⁴².

3.1 Η πρώτη φάση του πολέμου

Η περίοδος που ακολούθησε την διακήρυξη της ανεξαρτησίας των Σέρβων και των Κροατών της Βοσνίας χαρακτηρίζεται από εντάσεις και αιμαχίες που σύντομα οδήγησαν σε σοβαρότερες επιθέσεις. Η αφορμή για την έναρξη του πολέμου δεν άργησε να βρεθεί, αν και

⁴² Friedman J. *Globalization, the State, and Violence*, USA, Altamira press, 2003.

ακόμη και σήμερα οι αντιμαχόμενες πλευρές δεν έχουν συμφωνήσει ποιο περιστατικό πυροδότησε τον εμφύλιο πόλεμο.

Σκοπός των Σέρβων και των Κροατών στη διάρκεια της πρώτης φάσης του πολέμου, ήταν να καταφέρουν τον πολιτικό και στρατιωτικό έλεγχο των περιοχών όπου βρίσκονταν συγκεντρωμένοι οι πληθυσμοί τους, ενώ μέλημα των μουσουλμάνων ήταν να αποκρούουν τις επιθέσεις που δέχονταν. Πολλές επιχειρήσεις σε αρκετές περιοχές της Βοσνίας έλαβαν χώρα σε αυτήν την πρώτη περίοδο του πολέμου, αλλά η πόλη Σεράγεβο αποτέλεσε το κέντρο των πολεμικών συγκρούσεων, αρχής γενομένης τον Απρίλιο του 1992 με τα οδοφράγματα και τους ελεύθερους σκοπευτές των Σερβοβοσνίων. Μάλιστα, η πολιορκία στο Σεράγεβο διήρκησε πολλούς μήνες και έληξε το Φεβρουάριο του 1996.

Η λήξη της πρώτης περιόδου του πολέμου, φανερώνει την υπεροχή των Σέρβων, που λάμβαναν βοήθεια από τον Γιουγκοσλαβικό στρατό. Έτσι, το 70% των εδαφών της Βοσνίας ελέγχεται από τους Σέρβους, ενώ οι Κροάτες και οι μουσουλμάνοι ερίζουν για τον έλεγχο των περιοχών της κεντρικής Βοσνίας.

Στο μεταξύ αναπτύχθηκε η ειρηνευτική δύναμη UN Protection Force (UNPROFOR), μετά από απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ⁴³ στις περιοχές Ζέπα, Μπίγιατς, Σεμπρένιτσα, Σεράγεβο και Τούζλα, χαρακτηρίζοντάς τες ως «ασφαλείς περιοχές». Την άνοιξη του 1993 ανακοινώθηκε το σχέδιο ειρήνευσης που ονομάστηκε Βάνς Όουεν από τα ονόματα των διαμεσολαβητών⁴⁴ και προέβλεπε τη δημιουργία δέκα καντονιών. Έλαβε την υποστήριξη όλων των εμπλεκόμενων μερών πλην των Αμερικάνων, των μουσουλμάνων και των Σέρβων της Βοσνίας. Τελικά, το σχέδιο απορρίφθηκε ενώ υπήρξε και μεταστροφή ορισμένων αντιτιθέμενων.

3.2Η δεύτερη φάση του πολέμου

Η έκρηξη ενός βλήματος όλμου σε ένα εμπορικό κέντρο στο Σεράγεβο στις 5 Φεβρουαρίου του 1994, με απολογισμό 65 νεκρούς και περισσότερους από 200 τραυματίες άλλαξε άρδην τις εξελίξεις. Αν και οι αποδείξεις δεν κρίθηκαν επαρκείς για την απόδοση ευθυνών, η διεθνής κοινότητα θεώρησε υπεύθυνους τους Σερβοβοσνίους. Η εγκληματική αυτή πράξη ενέπλεξε στον πόλεμο της Βοσνίας το NATO⁴⁵, το οποίο απειλώντας με αεροπορικούς βομβαρδισμούς, κατάφερε την απόσυρση των Σερβοβοσνιακών βαρέων όπλων και την δημιουργία μιας ουδέτερης ζώνης 20 χιλιομέτρων γύρω από το Σεράγεβο.

⁴³ Ψήφισμα υπ.αριθ.824, Σ.Α. του ΟΗΕ

⁴⁴ Ο πρώτος εκπροσωπώντας τον ΟΗΕ, ενώ ο δεύτερος την Ε.Ε.

⁴⁵ Flounders, S., *Bosnia tragedy: The unknown role of the USA Government and Pentagon*, World View Forum, 1995

Η μεσολάβηση των ΗΠΑ για ειρήνευση στην περιοχή οδήγησε στην υπογραφή της συνθήκης της Ουάσιγκτον, στις 23 Φεβρουαρίου του 1994. Η συνθήκη αυτή οδήγησε στη λήξη της διαμάχης, που είχε ξεσπάσει μεταξύ των Κροατών και των μουσουλμάνων και τη συνεργασία τους σε κοινό μέτωπο. Επικουρικά στη συνεργασία αυτή λειτούργησαν οι περιορισμένης έκτασης αεροπορικοί βομβαρδισμοί εναντίον σερβικών δυνάμεων που αποφάσισε το ΝΑΤΟ και έτσι επήλθε μερική στρατιωτική εξισορρόπηση δυνάμεων.

Στο μεταξύ, η αναζωπύρωση του μετώπου στην Κροατία οδήγησε στην εισβολή Κροατικών στρατευμάτων στη περιοχή Κράινα και την εκδίωξη 250.000 Σέρβων αμάχων από τις εστίες τους. Το γεγονός αυτό σηματοδοτεί την ενεργή συμμετοχή των ΗΠΑ στον πόλεμο της Βοσνίας, για τον οποίο κύρια επιδίωξη της διεθνούς κοινότητας ήταν να βρεθεί λύση μέσω ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων και η αποφυγή συγκρούσεων μεταξύ των τριών κοινοτήτων. Γεγονός που καταδεικνύεται και από την απόφαση 713 του ΟΗΕ, η οποία «καλούσε όλα τα έθνη να εφαρμόσουν ένα γενικό «εμπάργκο» όπλων και στρατιωτικών υλικών εναντίον της πρώην Γιουγκοσλαβίας»⁴⁶. Η στρατιωτική όμως επέμβαση των Σερβοβοσνίων στις περιοχές της Ζέπα και της Σρεμπρένιτσας, οι οποίες είχαν χαρακτηριστεί ως ασφαλείς από τον ΟΗΕ και οι κατηγορίες για σφαγή αμάχων πληθυσμών άνοιξε τη συζήτηση για την εξεύρεση διαφορετικής λύσης στη περίπτωση της Βοσνίας.

Όμως, η απόφαση για την μη προμήθεια στρατιωτικού υλικού και όπλων στις αντιμαχόμενες πλευρές, η ύπαρξη της επίγειας δύναμης της ειρηνευτικής δύναμης UNRPOFOR στο έδαφος της Βοσνίας και ο σκεπτικισμός για την επιτυχία μιας στρατιωτικής επέμβασης οδήγησε στην απόφαση για δυναμικές επεμβάσεις από το ΝΑΤΟ. Στις 28 Αυγούστου 1995, άλλη μια οβίδα πυροβολικού εξερράγη σε μια ανοιχτή αγορά στο Σεράγεβο της Βοσνίας, σκοτώνοντας 38 πολίτες και ακρωτηριάζοντας ή τραυματίζοντας άλλους 85 και αποτέλεσε την τελευταία επίθεση των Σερβοβοσνίων, που είχαν παραβιάσει μιας σειρά συμφωνιών στην «ασφαλή περιοχή» του Σεράγεβο πριν την επέμβαση του ΝΑΤΟ.

Κάτω από την πίεση αυτών των γεγονότων δόθηκε το πράσινο φως από τη διεθνή κοινότητα για την επέμβαση με την ονομασία «Deliberate Force», ασκώντας την εξουσία τους σε μάλλον δυσανάλογα αντίποινα για τους Σέρβους⁴⁷. Η επέμβαση διάρκειας τριών εβδομάδων περιελάμβανε κάποια πυρά πυροβολικού, αλλά κατά κύριο λόγο αεροπορικούς βομβαρδισμούς, που σφυροκόπησαν τα σερβοβόσνια βαριά όπλα, αποθήκες πυρομαχικών, κέντρα διοίκησης και ελέγχου και άλλους στόχους. Την ίδια στιγμή, οι αεροπορικές δυνάμεις του ΝΑΤΟ ανέλαβαν παράλληλη επιχείρηση με την ονομασία Dead Eye, η οποία κατέστρεψε το Σερβικό δίκτυο αεράμυνας. Ταυτόχρονα, υπήρχε συντονισμένη επίθεση από τις συνεργαζόμενες στρατιωτικές

⁴⁶ Ψήφισμα υπ.αριθ.713, Σ.Α. του ΟΗΕ

⁴⁷ Owen, R., *Deliberate Force, a case study in effective air campaign*, Air University Press, Alabama, 2000

δυνάμεις των Κροατών και των μουσουλμάνων που κατάφεραν να κατακτήσουν σημαντικά εδάφη που είχαν στην κυριαρχία τους οι Σερβοβόσνιοι. Η νατοϊκή επιχείρηση ήταν μια από τις μεγαλύτερες στρατιωτικές επιχειρήσεις στην ιστορία του ΝΑΤΟ που ουσιαστικά τεκμηρίωνε την εικόνα του ίδιου του ΝΑΤΟ ως αξιόπιστη και αναγκαία συμμαχία μετά την κατάρρευση του Συμφώνου της Βαρσοβίας καθώς και του ηγεμονικού ρόλου των ΗΠΑ στο ΝΑΤΟ.⁴⁸

3.3 Η συμφωνία του Dayton

Ο πόλεμος έληξε επίσημα με τις διαπραγματεύσεις που έλαβαν χώρα στο Dayton των ΗΠΑ το 1995, όπου υπεγράφη και η ομώνυμη ειρηνευτική Συμφωνία του Dayton. Η συμφωνία αυτή ήταν αποτέλεσμα έντονων διαπραγματεύσεων, έπειτα από την πρωτοβουλία των ΗΠΑ για ειρήνευση στην περιοχή. Φιλοδοξία των σχεδιαστών της συμφωνίας ειρήνευσης ήταν η ανασύσταση της χώρας, όπως αυτή ήταν πριν το 1991, μια Βοσνία πολυπολιτισμική, καθώς προβλεπόταν και η επιστροφή των προσφύγων στις εστίες που εγκατέλειψαν στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Ωστόσο, το αποτέλεσμα διαφέρει στην πραγματικότητα αφού ιδρύθηκε μια Βοσνία μοιρασμένη σε δύο κρατικές οντότητες, αποτέλεσμα της εθνοκάθαρσης που εφαρμόστηκε στη διάρκεια του πολέμου⁴⁹.

Η χώρα χωρίστηκε στην πραγματικότητα σε δύο *de facto* ανεξάρτητες οντότητες -τη Δημοκρατία Σέρπσκα (Republika Srpska) και την Ομοσπονδία Βοσνίας-Ερζεγοβίνης (FBiH), που αποτελούνται από την αυτοανακηρυχθείσα Κροατική Δημοκρατία και το τμήμα της χώρας που ελέγχεται από Βόσνιους. Το 1994 πραγματοποιήθηκε συγχώνευση. Η Συμφωνία αυτή εξασφάλιζε την αυτονομία στις δυο οντότητες, καθώς έχει κάθε μια το δικό της Σύνταγμα, το Κοινοβούλιο της, την Κυβέρνηση της και τον Πρόεδρο της. Η συμφωνία προβλέπει ότι ένας Κροάτης ή ένας Μουσουλμάνος δεν μπορεί να θέσει υποψηφιότητα για την προεδρία της Δημοκρατίας της Σερβίας, που προορίζεται μόνο για Σέρβους και αντίστοιχα το ίδιο προβλέπεται για τους Σέρβους. Τα δύο κράτη είναι «συνδεδεμένα» μεταξύ τους με κοινούς θεσμούς, απόρροια της ειρηνευτικής συμφωνίας⁵⁰.

Επιπρόσθετα, το 1999, η περιοχή Βrčko (στο βορειοανατολικό τμήμα της Βοσνίας) απέκτησε ιδιαίτερο καθεστώς -είναι μία αυτοδιοικούμενη περιοχή που υπάρχει εκτός των οντοτήτων αλλά και εντός της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.

Μετά τη Συμφωνία ειρήνης του Dayton, αναμενόταν οικονομική ανόρθωση της Βοσνίας- Ερζεγοβίνης, αφού έλαβε πακέτα ενίσχυσης. Όμως, αυτή ακριβώς, η συμφωνία ειρήνης, είναι υπεύθυνη για τη δημιουργία όχι ενός ενιαίου οικονομικού χώρου αλλά

⁴⁸ Χειλά, Ειρ., *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21^ο αιώνα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2013, σελ.107

⁴⁹ Robin Hunter, L., *Η Βοσνία, ενιαίο κράτος; στο Γερασίμου, Στ., Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001*, Άγρα, Αθήνα, 2004

⁵⁰ Ο.π.

τουλάχιστον δύο οικονομικών περιοχών, περιπλέκοντας περαιτέρω την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας. Η υπογραφή της συμφωνίας ειρήνευσης μετά την ΝΑΤΟϊκή επέμβαση σφράγισε το τέλος μιας από τις πιο καταστροφικές συγκρούσεις της πρώτης δεκαετίας της μεταψυχροπολεμικής εποχής, χωρίς όμως να την επιλύει⁵¹. Το πολύπλοκο και δυσλειτουργικό σύστημα διακυβέρνησης που εισήχθη με την συμφωνία, ουσιαστικά αποδέχτηκε πλήρως την εθνοτική αρχή και μάλιστα εμβάθυνε τις διαφορές που υπήρχαν μεταξύ των διαφορετικών κοινοτήτων. Τα ζητήματα ασφαλείας επιλύονται χάρη στην παρουσία των ξένων δυνάμεων, μεταξύ των οντοτήτων όμως δεν φαίνεται να υπάρχει συνεργασία. Παράλληλα, με τον οικονομικό ανταγωνισμό των περιοχών, η εξάρτηση από την ξένη οικονομική βοήθεια παρήγε ένα παράδοξο αποτέλεσμα που εμποδίζει το μέλλον της οικονομικής ανασυγκρότησης⁵².

Οι δυσκολίες στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη μεταξύ των σερβικών και κροατικών κοινοτήτων της χώρας εξακολουθούν να υφίστανται, αφού τρεις διαφορετικοί λαοί που αποδεδειγμένα δεν ήθελαν να συνεχίσουν ενωμένοι την συμβίωση υποχρεώθηκαν να ζήσουν υπό κοινή στέγη με ενιαία κρατική υπόσταση⁵³. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει πολυπολιτισμική ενότητα αλλά οι Σέρβοι, Κροάτες και οι μουσουλμάνοι Βόσνιοι επιλέγουν να ζουν χωριστά, όπως και στη διάρκεια της εμφύλιας διαμάχης.

Εξίσου, σημαντική παράμετρος της συνθήκης που υπογράφηκε στο Οχάιο των ΗΠΑ είναι και η επιρροή της στο άλτο ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου, αφού δεν συζητήθηκε στη διάρκεια των συνδιασκέψεων, ενώ διαφαινόταν ότι θα πυροδοτήσει αντιδικίες στο μέλλον. Παράλληλα, οι Αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου θεώρησαν ως λύση για το δικό τους αίτημα για ανεξαρτησία, την χρήση βίας, αφού οι εδαφικές κατακτήσεις όπως προέκυψαν από το βοσνιακό πόλεμο δεν εθίγησαν και μάλιστα δεν υπήρχαν κυρώσεις σε όλες τις πλευρές για τις βιαιοπραγίες που είχαν διαπραχθεί. Εγκαταλείφθηκε η ειρηνική αντίσταση του μετριοπαθούς Ιμπραημ Ρουγκόβα και προετοιμάστηκε ένοπλη αντίσταση από την ριζοσπαστική πλευρά των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου.

3.4 Η στρατιωτική επέμβαση του ΝΑΤΟ στη Βοσνία

Η εμπλοκή του ΝΑΤΟ στον πόλεμο της Βοσνίας ήταν σταδιακή. Αρχικά, η συμμετοχή του Βορειοατλαντικού Συμφώνου ήταν στα πλαίσια της πρόληψης της σύγκρουσης στο εσωτερικό της Βοσνίας, διάστημα κατά το οποίο η στρατιωτική επέμβαση δεν

⁵¹ Χειλά, Ειρ., *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21^ο αιώνα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2013, σελ.102

⁵² Tzifakis N. & Tsardanidis Ch., *Economic Reconstruction of Bosnia and Herzegovina: The Lost Decade*, *Ethnopolitics*, Vol. 5, No. 1, 2006, p.67 – 84

⁵³ Ντόκος, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000, σελ. 139

νομιμοποιούνταν. Η στάση του NATO στο πρώιμο αυτό στάδιο ταυτίστηκε με τις διπλωματικές ενέργειες που ακολούθησαν οι ΗΠΑ προκειμένου να επιτύχουν την ειρήνευση στην περιοχή.

Οι επανειλημμένες προσπάθειες του ΟΗΕ και της Ε.Κ. να σταματήσουν οι εχθροπραξίες στην περιοχή δεν ευόδωσαν και τον Απρίλιο του 1994 η «ομάδα επαφής», όπως ονομάστηκε ανέλαβε άλλη μια πρωτοβουλία για ειρήνευση. Αντιπρόσωποι της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Ρωσίας, της Γερμανίας και των ΗΠΑ, έχοντας καταφέρει αρχικά την συμφιλίωση των Κροατών και των μουσουλμάνων της Βοσνίας με την «Συμφωνία της Ουάσιγκτον» συνέταξαν ένα σχέδιο ειρήνευσης που προέβλεπε την δημιουργία ενός ομοσπονδιακού κράτους, με ομοσπονδίες Κροατών/μουσουλμάνων και Σερβοβοσνίων. Αξίζει να σημειωθεί ότι το σχέδιο που προτάθηκε από την «ομάδα επαφής» έδινε εδαφικά πλεονεκτήματα στην ομοσπονδία των Κροατών/μουσουλμάνων έναντι των Σερβοβοσνίων, πρόταση που ερχόταν σε αντίθεση με τα σχέδια ειρήνευσης που είχαν εκπονηθεί από τον ΟΗΕ και την Ε.Κ.

Οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ από τον Ιούλιο έως τον Νοέμβριο του 1992, ενέπλεξαν στρατιωτικά το NATO. Συγκεκριμένα, το ψήφισμα 770 του 1992 προέβλεπε μια ζώνη απαγόρευσης στρατιωτικών πτήσεων στον εναέριο χώρο της Βοσνίας και παράλληλα αναφερόταν ότι «περιφερειακοί οργανισμοί» είχαν την δυνατότητα να παρακολουθούν την τήρηση αυτής της απαγόρευσης στρατιωτικών πτήσεων⁵⁴. Βέβαια, η εμπλοκή του NATO διευκόλυνε την δράση του ΟΗΕ, αλλά οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν δεν συνάδουν με τον καταστατικό χάρτη του Οργανισμού. Επιφυλάξεις εκφράστηκαν από δύο μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας για την επιτήρηση του εναέριου χώρου της Γιουγκοσλαβίας από NATOϊκά αεροσκάφη. Η Κίνα διατήρησε ουδέτερη στάση, ενώ η Ρωσία ήταν καχύποπτη θεωρώντας ότι πρόκειται για επέκταση της επιρροής του NATO σε εδάφη που παραδοσιακά ήλεγχε η ίδια. Επομένως, η στάση του Συμβουλίου Ασφαλείας δεν ήταν εναρμονισμένη πλήρως με την χρησιμοποίηση του NATO ως οργανισμού «περιφερειακής συνεργασίας» που θα απέβλεπε στην ολοκλήρωση της αποστολής των Η.Ε. Πάραυτα, το ψήφισμα 816 του 1993 έδινε την εξουσιοδότηση στο NATO να καταρρίπτει τυχόν παραβάτες⁵⁵.

Στις 12 Απριλίου του 1993 ξεκίνησε η επιχείρηση με την ονομασία «Deny Flight», συνέχεια της επιχείρησης «Sky Monitor», που επίσης προέβλεπε την απαγόρευση στρατιωτικών πτήσεων στον εναέριο χώρο της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης αλλά και αποστολές εναέριας υποστήριξης των δυνάμεων της UNPROFOR που είχε αναπτυχθεί στην περιοχή. Η ανάγκη ταυτόχρονης παροχής εξουσιοδότησης για την διεξαγωγή επιθέσεων από τον ΟΗΕ και το NATO αποτέλεσε και την αιτία σύγκρουσης μεταξύ των δύο αυτών οργανισμών. Ο ΟΗΕ

⁵⁴ Ψήφισμα υπ.αριθ.770, Σ.Α. του ΟΗΕ

⁵⁵ Ψήφισμα υπ.αριθ.824, Σ.Α. του ΟΗΕ

φαίνεται ότι διατηρούσε ισχυρές επιφυλάξεις για την χρησιμότητα των στρατιωτικών μέσων και απέφυγε τις εκτεταμένες αεροπορικές αποστολές.

Τα αεροσκάφη που διέθετε το NATO στην περιοχή, όμως, ενεπλάκησαν σε αερομαχίες καταρρίπτοντας μάλιστα τέσσερα σερβοσνιακά αεροσκάφη⁵⁶ και πλήττοντας επίγειους στρατιωτικούς στόχους των Σέρβων, όπως άρματα μάχης, αποθήκες υλικού και ραντάρ. Η επιχείρηση αυτή πέρα από τις αλλαγές που επέφερε στην εξέλιξη του πολέμου στο έδαφος της Βοσνίας, αποτέλεσε σταθμό και στην ιστορία του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, καθώς για πρώτη φορά δυνάμεις του συμμετείχαν σε αεροπορικές επιχειρήσεις βομβαρδισμού. Η επιχείρηση διήρκεσε περίπου δύο χρόνια, στη διάρκεια των οποίων καθορίστηκε η έκβαση του πολέμου.

Και ενώ το 1994 είχε επιτευχθεί εκεχειρία, το NATO και ο ΟΗΕ προετοίμαζαν σχέδια για νέες επιχειρήσεις, αντιλαμβανόμενοι ότι η κατάπαυση του πυρός ήταν βραχυχρόνια. Έτσι, σχεδιάστηκε η επιχείρηση «Dead Eye» που προέβλεπε την καταστροφή της αεράμυνας των Σέρβων και τέθηκε σε εφαρμογή στις αρχές του 1995, στα πλαίσια της επιχείρησης «Deliberate Force», με αεροπορικές επιθέσεις μεγάλης κλίμακας εναντίον Σερβοβοσνιακών στόχων. Η αφορμή για την ενεργοποίηση της επιχείρησης ήταν η έκρηξη ενός όλμου στο Σεράγεβο στις 28 Αυγούστου του 1995, επίθεση για την οποία κατηγορήθηκαν οι Σερβοβόσνιοι. Σφοδρές αεροπορικές επιθέσεις ξεκίνησαν δύο μέρες αργότερα, στις 30 Αυγούστου και διήρκεσαν έως τις 14 Σεπτεμβρίου του 1995, πλήττοντας σφοδρά τις δυνάμεις των Σερβοβοσνίων. Οι ημέρες αυτές άλλαξαν ριζικά την μέχρι πρότινος ισχύουσα ισορροπία των δυνάμεων στη Βοσνία, οδηγώντας στην συμφωνία ειρήνευσης του Dayton.

Το Σ.Α. του ΟΗΕ στις 15 Δεκεμβρίου του 1995 σύμφωνα με το ψήφισμα 1031, ενεργοποίησε πολυεθνική στρατιωτική δύναμη (IFOR) για την διασφάλιση της τήρησης των όρων της συμφωνίας ειρήνευσης⁵⁷. Την επόμενη ημέρα το NATO ενέκρινε το σχέδιο του ΟΗΕ και ξεκίνησε την επιχείρηση «Joint Endeavour», βάσει της οποίας αναπτύχθηκαν στην περιοχή και είχαν ως κύριο μέλημα τους την επιβολή κατάπαυσης του πυρός, τον έλεγχο του εναέριου χώρου της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης, την απόσυρση βαρέων όπλων των Σέρβων καθώς και την δημιουργία ζώνης διαχωρισμού 4 χιλιομέτρων μεταξύ της Ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας και της Republika Srpska.

Στις 10 Δεκεμβρίου 1996 αποφασίστηκε η αντικατάσταση της IFOR με μια μικρότερη δύναμη σταθεροποίησης (SFOR) για διάστημα 18 μηνών με κύρια ευθύνη την αποτροπή νέων εχθροπραξιών. Η παραμονή της δύναμης θα αποφασιζόταν έπειτα από εξαμηνιαία αξιολόγηση από το NATO, με σκοπό την αριθμητική μείωση της μετά την παρέλευση των 18 μηνών.

⁵⁶Schulte L.,Gr., *Former Yugoslavia and the new NATO*, Survival, 1997,39:1, 19-42, DOI: [10.1080/00396339708442895](https://doi.org/10.1080/00396339708442895)

⁵⁷ Ψήφισμα υπ.αριθ.1031, Σ.Α. του ΟΗΕ

Τελικά, η δύναμη της SFOR παρέμεινε στη Βοσνία για 9 χρόνια έως και τη Σύνοδο Κορυφής στην Κωνσταντινούπολη στις 28-29 Ιουνίου 2004, οπότε και αποφασίστηκε η απόσυρσή της.

3.5 Αξιολόγηση της επέμβασης του NATO στη Βοσνία

Η συμμετοχή του NATO στον πόλεμο της Βοσνίας είχε δραματικές επιπτώσεις και στην ίδια τη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Η κατάρρευση του συμφώνου της Βαρσοβίας, τον Ιούλιο του 1991 πυροδότησε διάσταση απόψεων, διαφωνίες και αναζητήσεις στα μέλη σχετικά με το ρόλο της συμμαχίας και της συμμετοχής στα παγκόσμια τεκταινόμενα. Από τον Νοέμβριο του 1991 αναγνωρίστηκε η ανάγκη προσαρμογής της Συμμαχίας στο νέο περιβάλλον ασφαλείας, συμπεριλαμβανομένων των κινδύνων που προκύπτουν έξω από το «πεδίο δράσης» του NATO, πέρα δηλαδή από την άμυνα των χωρών μελών του. Ωστόσο, οι επιχειρήσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία ήταν αυτές που έδωσαν την άμεση ώθηση για την αυξημένη παρουσία του NATO στις ειρηνευτικές και "εκτός περιοχής" επιχειρήσεις, καθώς και σε πολλές άλλες πτυχές του μετασχηματισμού του⁵⁸.

Επίσης, στην επέμβαση στη Βοσνία, οι πολιτικές αρχές του NATO έχουν παραμερίσει την διαδικασία που προβλεπόταν από το άρθρο 5. Οι διαδικασίες αυτές, που απορρέουν από το σύστημα προειδοποίησης του NATO όπως ίσχυε στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, προσανατολίστηκαν προς την ταχεία έγκριση διαφόρων στρατιωτικών μέτρων για την υπεράσπιση της Συμμαχίας από άμεσες επιθέσεις με εντολή του ΟΗΕ ή του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) και η ενσωμάτωση των επιχειρήσεων με εκείνες άλλων οργανισμών.⁵⁹

Η έναρξη του πολέμου στη Βοσνία, πόλεμος πιο προαναγγελμένος μετά τον Β'Π.Π.⁶⁰, αποτέλεσε αντικείμενο πολλών συσκέψεων, όμως ήταν ξεκάθαρο για το NATO ότι καμία στρατιωτική επέμβαση του δεν αποτελούσε πρωταρχική επιλογή του. Η αρχική αποστολή του NATO να ενισχύσει τις επιχειρήσεις του ΟΗΕ στέφθηκε με μερική επιτυχία, αφού δεν επιτεύχθηκε ο κύριος σκοπός, η ειρηνική συνύπαρξη των αντιμαχόμενων πλευρών. Τρεις διαφορετικοί λαοί που είχαν εκφράσει ξεκάθαρα την δυσαρέσκεια τους στην προοπτική συνύπαρξης κάτω από κοινή «στέγη» υποχρεώθηκαν από την συνθήκη του Dayton να σε μια ενιαία κρατική οντότητα.

Η επιχείρηση «Deny Flight» προλείπει το έδαφος για την «Deliberate Force», που εφαρμόστηκαν αποκλειστικά από το NATO, χαρακτηρίζονται από την ίδια τη συμμαχία επιτυχείς, αφού συνέβαλαν στη λήξη του πολέμου στη Βοσνία. Μάλιστα, οι επιχειρήσεις δεν

⁵⁸ Schulte ,L., Gr., *Former Yugoslavia and the new NATO*, Survival,1997, 39:1, 19-42, DOI: [10.1080/00396339708442895](https://doi.org/10.1080/00396339708442895)

⁵⁹ Ο.π.

⁶⁰ Παπασωτηρίου, Σ., *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1994, σελ.119

είχαν καμία απώλεια για το NATO και μειωμένες παράπλευρες απώλειες, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα αεροσκάφη επιχειρούσαν κοντά σε κατοικημένες περιοχές. Οι παράπλευρες απώλειες αφορούν βέβαια αμάχους και υποδομές της πληγείσας περιοχής και όχι τις ένοπλες γιουγκοσλαβικές δυνάμεις, όπως αναφέρουν οι εκθέσεις των NATOϊκών επιτελών.

Οι επιπτώσεις των επιχειρήσεων στη τελική έκβαση του πολέμου αποτελούν θέματα συζητήσεων, καθώς οι επιχειρήσεις έπληξαν την σερβοβοσνιακή πλευρά που οδηγήθηκε σε διαπραγματεύσεις καταλήγοντας στη συνθήκη ειρήνης του Dayton. Επιπρόσθετα, οι δυνάμεις του IFOR και SFOR κατάφεραν να συμβάλλουν στην διατήρηση της ασφάλειας και των όρων και των συμφωνιών της υπογραφείσας συνθήκης ειρήνης.

Η συμμετοχή του NATO στην πρώην Γιουγκοσλαβία έφερε τη Συμμαχία σε στενότερη επαφή με τη Ρωσία. Ενόψει της μόνιμης προσχώρησης της Ρωσίας στο Σ.Α. των Η.Ε., Ρώσοι αξιωματούχοι ενημερώθηκαν το Δεκέμβρη του 1992 για τα σχέδια του NATO να επιβάλει τη ζώνη απαγόρευσης πτήσεων του ΟΗΕ. Έκτοτε, Ρώσοι αξιωματούχοι ενημερώνονται τακτικά για το σχεδιασμό αεροπορικών και άλλων επιχειρήσεων του NATO και όπως επίσης κατά τη διάρκεια των άλλων επεμβάσεων του Οργανισμού.

Επίσης, με την επέμβαση του NATO δημιουργήθηκε ένα προηγούμενο στην περιοχή των Βαλκανίων, αναφορικά με την σταθερότητα της περιοχής και την νομιμότητα παρεμβάσεων εξωτερικών δρώντων. Στο όνομα της διεθνούς νομιμότητας και της περιφερειακής σταθερότητας το NATO επενέβη στρατιωτικά για να νομιμοποιήσει εν τέλει αυτούς που είχαν παραβιάσει την διεθνή νομιμότητα⁶¹. Τέλος, η Ε.Ε. με τις καθυστερημένες και υποτονικές ενέργειες της κρίθηκε ανέτοιμη να ανταπεξέλθει στην κρίση, που ουσιαστικά αποτελούσε και την πρώτη δοκιμή για την Κοινή Εξωτερική και Αμυντική Πολιτική που βρισκόταν τότε, ακόμη στη δημιουργία της⁶².

4. Η επέμβαση του NATO στο Κοσσυφοπέδιο.

4.1 Η περιοχή του Κοσσυφοπεδίου

Το Κοσσυφοπέδιο αποτελεί μια αμφιλεγόμενη περιοχή στα Δυτικά Βαλκάνια, σε στρατηγικής σημασίας γεωγραφικό και πολιτικό σημείο μεταξύ της Ανατολικής και της Δυτικής Ευρώπης. Το Κοσσυφοπέδιο παραμένει αιτία χρόνιας διαμάχης μεταξύ των Σέρβων και των Αλβανών. Η περιοχή του Κοσσυφοπεδίου έχει ιδιαίτερη συναισθηματική αξία για τους Σέρβους λόγω της ιστορίας της, αφού αποτελούσε επίκεντρο του μεσαιωνικού βασιλείου της Σερβίας. Οι Αλβανοί θεωρούν τους εαυτούς ως τον αρχαιότερο λαό των Βαλκανίων και

⁶¹ Λαζαρίδης, Χρ., *Η αμερικάνικη εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια: πέρα από τους μύθους στο Ντόκος*, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000

⁶² Ο.π.

διατηρούν για την περιοχή του Κοσσυφοπεδίου τον αυτοχθονισμό. Αν και επιστημονικά δεν υφίσταται απόδειξη, οι Αλβανοί έχουν την ιδέα αυτή ως δόγμα⁶³.

Ακόμη και σήμερα, η Σερβία δεν αποδέχεται την αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου, θεωρώντας παράνομη την απόσχισή του από την Σερβική κυριαρχία. Ταυτόχρονα, το Κοσσυφοπέδιο υπήρξε από τον 19^ο αιώνα κοιτίδα του αλβανικού εθνικισμού⁶⁴.

Η ανεξαρτησία της Σλοβενίας, ο σύντομος πόλεμος στην Κροατία και ο πόλεμος στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη επισκίασαν τις διαμάχες στο Κοσσυφοπέδιο, που η διεκδίκηση του από τους Σέρβους και τους Αλβανούς χρονολογείται πριν τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Για πρώτη φορά, η αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου ανακηρύχθηκε από τον Τίτο το 1945, ενώ με το σύνταγμα του 1974, ο ίδιος αναγνώρισε την περιοχή ως «Σοσιαλιστική Αυτόνομη Επαρχία» και περιόρισε σημαντικά τον έλεγχο του Βελιγραδίου.

4.2 Το χρονικό της κρίσης στο Κοσσυφοπέδιο

Ο θάνατος του Τίτο το 1980 δημιούργησε πολλά προβλήματα, ιδιαίτερα, όμως στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου, που οι ισορροπίες μεταξύ των εθνοτικών ομάδων ήταν ήδη διαταραγμένες. Η κατάργηση των προνομίων που προβλεπόταν από το σύνταγμα του 1974 από το Μιλόσεβιτς και η μεταφορά των διοικητικών εξουσιών απευθείας στο Βελιγράδι με το σύνταγμα του 1990 πυροδότησαν τις αντιδράσεις των Αλβανών. Σε μια κρυφή συνεδρίαση στις 7 Σεπτεμβρίου του 1990, οι Αλβανοί συνέταξαν νέο σύνταγμα που προέβλεπε για την περιοχή καθεστώς Ομόσπονδης Δημοκρατίας. Η αντίδραση των Σέρβων, τρεις μέρες μετά, ήταν η κατάργηση των παράλληλων πολιτικών θεσμών των Αλβανών. Βέβαια, η ανεξαρτησία του Κοσσυφοπεδίου δεν είχε τεθεί ως θέμα τότε, παρά μόνο τον Σεπτέμβριο του 1991, που το παράνομο Κοινοβούλιο αποφάσισε την διεξαγωγή δημοψηφίσματος.

Οι σερβικές αρχές έκριναν παράνομο και το δημοψήφισμα και φυσικά δεν δέχθηκαν την διακήρυξη της ανεξαρτησίας της περιοχής που εγκρίθηκε από το Κοινοβούλιο στις 19 Οκτωβρίου του 1991. Το νέο, αυτό, κράτος αναγνωρίστηκε από την Αλβανία επισήμως στις 22 Οκτωβρίου του 1991, ενώ τον Δεκέμβριο του 1991 υπέβαλλε αίτηση επίσημης αναγνώρισης από την Ε.Ε., χωρίς όμως επιτυχία. Έτσι, ξεκίνησε η ύπαρξη ενός κράτους με διπλή πολιτική αντιπροσώπευση, από την μία, η Δημοκρατία του Κοσσυφοπεδίου και από την άλλη, οι σερβικές αρχές.

Τον Μάιο του 1992 διεξήχθησαν εκλογές με σκοπό την ανάδειξη κοινοβουλίου και προέδρου των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου, που δεν παρεμποδίστηκαν σθεναρά από τις σερβικές αρχές, καθώς τότε υπήρχε ένταση στην περιοχή του Σεράγεβο, όπου και είχε δοθεί

⁶³ Τσακίρης, Δ., Η διαμάχη για το Κόσσοβο. Μύθος και πραγματικότητα, στο: *Ουτοπία*, Τεύχος Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1995, σελ. 89-105.

⁶⁴ Βερέμης, Θ., *Βαλκάνια, από τον 19^ο ως τον 21^ο αιώνα*, Πατάκης, Αθήνα, 2010, σελ.166

προτεραιότητα. Στις εκλογές αναδείχθηκε νικητής ο μετριοπαθής Ιμπραήμ Ρουγκόβα, αρχηγός του «Δημοκρατικού Συνδέσμου της Κοσόβας».

Η συμφωνία που υπογράφηκε στο Dayton, με περιεχόμενο την ειρήνευση στην πρώην Γιουγκοσλαβία το Νοέμβριο του 1995 δεν έκανε καμία σχετική μνεία για την περιοχή του Κοσσυφοπεδίου, παρόλο που υπήρχαν ήδη εντάσεις. Αντίθετα, η συμφωνία ειρήνευσης σταματούσε τις εχθροπραξίες μεταξύ Σέρβων και Κροατών. Όμως, οι Αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου θεώρησαν ότι θίγονται από το περιεχόμενο της Συμφωνίας του Dayton, καθώς αναγνωρίστηκε η Σερβία, ενωμένη τότε με το Μαυροβούνιο ως διάδοχη χώρα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και συμπέραναν ότι η χρήση βίας αποτελεί πρόσφορη λύση για να στρέψουν το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας στην επίλυση του προβλήματός τους. Το διάστημα μετά από την υπογραφή της συνθήκης του Dayton και τη δυναμική είσοδο του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσσόβου (UÇK) υπήρξε μια ευκαιρία για την ειρηνική επίλυση του ζητήματος, την οποία όμως ο Μιλόσεβιτς απεμπόλησε⁶⁵.

Το 1996 οι επιθέσεις εναντίον των σερβικών αρχών έγιναν πιο οργανωμένες από τον «Απελευθερωτικό Στρατό της Κοσόβας», μια μικρή, παράνομη αρχικά στρατιωτική ομάδα. Η κατάρρευση της Αλβανίας και η αναρχία που επικράτησε βοήθησε τον αλβανικό στρατό του Κοσσυφοπεδίου να εξοπλιστεί τάχιστα και να αποκτήσει πρόσβαση σε πολεμικό υλικό που άλλαξε την δυναμική του άρδην. Ταυτόχρονα, η πολιτική επιρροή του «Απελευθερωτικού Στρατού» αυξανόταν συνέχεια, ενώ η δύναμη των πολιτικών κομμάτων του Κοσσυφοπεδίου μειωνόταν. Ο συνδυασμός της σερβικής αδιαλλαξίας, η αποδυνάμωση της λογικής του Ρουγκόβα που υποστήριζε την ειρηνική αντιμετώπιση του προβλήματος πυροδότησε ένοπλες συγκρούσεις ολοένα και συχνότερες.

Τον Δεκέμβριο του 1997 στη διάρκεια της συνεδρίασης του Συμβουλίου Υλοποίησης της Ειρήνης, που προβλεπόταν από τη συμφωνία του Dayton, οι σερβικές αρχές διαμαρτυρήθηκαν στους διπλωματικούς αντιπροσώπους για την επιμονή τους να διαπραγματευθούν με τους Αλβανούς, ενώ ο Μιλόσεβιτς δήλωσε ότι «το πρόβλημα του Κοσσυφοπεδίου ήταν ζήτημα που αφορά αποκλειστικά την Δημοκρατία της Σερβίας». Στο μεταξύ, οι επιθέσεις συνεχίζονταν από τον αλβανικό στρατό και τα αντίποινα των Σέρβων ήταν εξίσου βίαια. Μάλιστα, το Φεβρουάριο του 1998 ο αλβανικός στρατός ξεκίνησε ένοπλη εξέγερση κατά της Σερβίας με σκοπό την απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου και την ανεξαρτητοποίησή του, κάτι όμως που δεν μπορούσε να υποστηριχθεί καθώς δεν αποτελούσε Ομόσπονδη Δημοκρατία της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας.

Στο μεταξύ, η Διεθνής Κοινότητα έκανε προσπάθειες για να υπάρξει συνάντηση Σέρβων και Αλβανών και να οδηγηθούν σε διαπραγματεύσεις. Έτσι, στις 9 Μαρτίου του 1998

⁶⁵ Βερέμης, Θ., *Βαλκάνια, από τον 19^ο ως τον 21^ο αιώνα*, Πατάκης, Αθήνα, 2010, σελ.166

στο Λονδίνο έγινε συνεδρίαση της «Ομάδας Επαφής» με στόχο την έναρξη διαπραγματεύσεων και την αποφυγή ένοπλων συγκρούσεων, ενέργειες χωρίς αποτελέσματα. Η «Ομάδα Επαφής» συνεδρίασε εκ νέου, ξεκαθαρίζοντας την επιθυμία να δοθεί αυτονομία στη περιοχή του Κοσσυφοπεδίου και την ανάγκη διαπραγματεύσεων, δίνοντας στον Μιλόσεβιτς περιθώριο τεσσάρων εβδομάδων. Η Σερβία αποφάσισε να επιβάλλει στο Κοσσυφοπέδιο πειθαρχικά μέτρα. Στο μεταξύ, στις 1 Απριλίου 1998 το Συμβούλιο Ασφαλείας επέβαλε με την απόφαση 1160⁶⁶ εμπάργκο όπλων στη Γιουγκοσλαβία, προκειμένου να ασκηθεί πίεση και να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις.

Τον Μάιο του 1998 έγινε μια προσπάθεια για να συναντηθούν ο Μιλόσεβιτς, εκπρόσωπος της Σερβίας και ο Ρουγκόβα, εκπρόσωπος των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου προκειμένου να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις χωρίς την παρουσία ξένου διαμεσολαβητή. Ο Μιλόσεβιτς φάνηκε πρόθυμος να συναντήσει τον εκπρόσωπο των Αλβανών, όμως ο Ρουγκόβα δέκτηκε κριτική από τους επικεφαλείς του Απελευθερωτικού Στρατού, οι οποίοι συναντήθηκαν με τον Ρ. Χόλμπρουκ, απεσταλμένο των ΗΠΑ στην περιοχή. Η συνάντηση αυτή θεωρήθηκε ως υποστήριξη των θέσεων του UÇK και εμπαιγμός για την σερβική πλευρά. Οι διαπραγματεύσεις σταμάτησαν όταν σημειώθηκε η επίθεση των Σέρβων στο Ντετσάνι, χωριό που θεωρούνταν οχυρό του UÇK, με αποτέλεσμα αρκετούς Αλβανούς νεκρούς και την αλβανική πλευρά να αποχωρεί.

Η απόφαση των Σέρβων να αποστείλει στρατεύματα στα σύνορα του Κοσσυφοπεδίου με κύριο σκοπό την εκκαθάριση της περιοχής από την παρουσία του UÇK, είχε ως αποτέλεσμα την επέμβαση του NATO με την Επιχείρηση Determined Falcon για την επίβλεψη των γιουγκοσλαβικών συνόρων και κινήσεων.

Το Σ.Α. του ΟΗΕ έλαβε εκ νέου με ψήφισμά του (1199), απόφαση κατάπαυσης του πυρός, προειδοποιώντας το Βελιγράδι σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του ότι θα λάβει νέα «πρόσθετα μέτρα», εκφράζοντας παράλληλα την ανησυχία του για την «υπερβολική και αδιάκριτη χρήση βίας»⁶⁷. Στο μεταξύ, οι αμερικάνικες αρχές άλλαξαν τον χαρακτηρισμό του UÇK, από «τρομοκράτες» σε «αγωνιστές ελευθερίας»⁶⁸.

Το NATO απείλησε, έπειτα από αίτημα της αμερικανίδας υπουργού εξωτερικών Μ. Ολμπράιτ τον Οκτώβριο του 1998 τον Μιλόσεβιτς με αεροπορικούς βομβαρδισμούς και ο Μιλόσεβιτς απέσυρε ορισμένα στρατεύματα και αποδέχτηκε την παρουσία ειδικών απεσταλμένων. Οι Διπλωματικοί Παρατηρητές του Κοσσυφοπεδίου (KDOM), μια ανεξάρτητη ομάδα διεθνών διπλωματών και εκπροσώπων ανέλαβαν να παρακολουθούν και να

⁶⁶ Ψήφισμα υπ.αριθ. 1160 Σ.Α. του ΟΗΕ

⁶⁷ Ψήφισμα υπ.αριθ. 1199 Σ.Α. του ΟΗΕ

⁶⁸ Λαζαρίδης, Χρ, Η αμερικάνικη εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια: πέρα από τους μύθους στο Ντόκος, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000

καταγράφουν τα γεγονότα και τις εξελίξεις που διαδραματίζονταν στην περιοχή. Αργότερα, η ονομασία της διπλωματικής αποστολής άλλαξε όνομα (KVM), όπως και ο σκοπός της, ενώ βρέθηκε υπό την αιγίδα του ΟΑΣΕ.

Παράλληλα, στις 24 Οκτωβρίου του 1998 το Σ.Α. του ΟΗΕ υιοθέτησε την απόφαση 1203, βάση της οποίας το ΝΑΤΟ αναλάμβανε την επιτήρηση του εναέριου χώρου του Κοσσυφοπεδίου και οι ειδικοί απεσταλμένοι όφειλαν να επιβλέψουν την απόσυρση των σερβικών στρατευμάτων και την αναστολή των δραστηριοτήτων του «Απελευθερωτικού Στρατού»⁶⁹. Το ψήφισμα ήταν αποτέλεσμα της σφαγής που είχε προηγηθεί τον Σεπτέμβριο στο χωριό Γκόρνιε Ομπρίνιε, μεταξύ των οποίων ήταν και γυναικόπαιδα.

Η απόφαση αυτή ώθησε τον Μιλόσεβιτς να αποδεχτεί τον επαναπατρισμό των προσφύγων Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου, την απόσυρση αστυνομικών δυνάμεων και την αυτοδιοίκηση της περιοχής. Έτσι, υπογράφηκε η συμφωνία επαλήθευσης του Κοσσυφοπεδίου, που αποτελούσε πρόταση του Χόλμπρουκ, στις 12 Οκτωβρίου 1998. Ο στόχος όμως των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου ήταν η ανεξαρτησία και δεν συμβιβάστηκαν με την απόφαση να αυτοδιοικείται η περιοχή, οπότε και συνέχισαν την δράση τους. Οι σερβικές δυνάμεις αντίστοιχα προέβησαν σε αντίποινα.

Τους τελευταίους μήνες του 1998 και τους πρώτους μήνες του 1999, γινόταν ολοένα και πιο σαφές ότι η ένοπλη αντιπαράθεση μεταξύ του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσσυφοπεδίου και του Γιουγκοσλαβικού Στρατού εξελισσόταν ταχύτατα σε εκστρατεία ολοκληρωτικής εθνοκάθαρσης της περιοχής από το κυρίαρχο αλβανικό στοιχείο⁷⁰. Το ΝΑΤΟ είχε θέσει ήδη τον οργανισμό σε ετοιμότητα για ενδεχόμενο αεροπορικής επέμβασης.

Οι Σέρβοι απέρριψαν το σχέδιο ειρήνευσης που είχε προταθεί καθώς θεώρησαν ότι οι εξουσίες που παραχωρούνταν στους Αλβανούς του Κοσσυφοπεδίου ήταν εκτεταμένες. Επίσης, η κατάπαυση του πυρός σύντομα παραβιάστηκε ακόμη και στη διάρκεια των συνομιλιών στη γαλλική πόλη Ραμπουιγιέ⁷¹, που ξεκίνησαν το Φεβρουάριο του 1999 με σκοπό την εξεύρεση πολιτικής λύσης για το Κοσσυφοπέδιο. Στόχος των διαπραγματεύσεων ήταν η θέσπιση συντάγματος για την δημιουργία αυτοδιοικούμενης περιοχής, την διατήρηση της ειρήνης με ευθύνη του ΝΑΤΟ και την ανάκληση των σερβικών στρατιωτικών και αστυνομικών δυνάμεων από το Κοσσυφοπέδιο.

Οι προτάσεις που προέκυψαν έπειτα από τις διαπραγματεύσεις προσέκρουσαν στην άρνηση της Γιουγκοσλαβίας, που υποστήριζε ότι παραβιαζόταν η κυριαρχία της στη περιοχή

⁶⁹ Ψήφισμα υπ. αριθ. 1203, Σ.Α. του ΟΗΕ

⁷⁰ Υφαντής, Κ., Η Βαλκανική εμπειρία του ΝΑΤΟ στο Ντόκος, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000

⁷¹ Statement by the Secretary General of NATO, Dr. Javier Solana, on the outcome of the Rambouillet talks, 23 Feb 1999.

από την παρουσία του NATO, δεχόταν όμως την αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου και όσες διατάξεις δεν αφορούσαν στρατιωτικές διατάξεις και επιθυμούσε την τοποθέτηση παρατηρητών του ΟΗΕ.

Η υποστήριξη της σερβικής πλευράς από τη Ρωσία σε συνδυασμό με μια νέα σφαγή 45 Αλβανών στο χωριό Ράτσακ δυσχέραινε ακόμη περισσότερο την τεταμένη κατάσταση. Επιπλέον, γινόταν εξίσου σαφές ότι οι διακηρύξεις, αποφάσεις και οι προειδοποιήσεις των θεσμικών παραγόντων ασφαλείας, όπως η Ε.Ε., το NATO, ο ΟΑΣΕ και φυσικά ο ΟΗΕ συναντούσαν τη συστηματική αδιαφορία κυρίως του Βελιγραδίου⁷². Στις 15 Μαρτίου 1999 ενώ οι διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν εκ νέου στο Παρίσι, τερματίστηκαν άδοξα σε λίγα μόλις εικοσιτετράωρα καθώς η σερβική πλευρά παρέμεινε αμετακίνητη στις θέσεις της και συγκέντρωσε στρατιωτικές δυνάμεις γύρω από το Κοσσυφοπέδιο.

Η επιστροφή του απεσταλμένου Ρ. Χόλμπρουκ στις Βρυξέλλες και η ανακοίνωση του ότι οι ειρηνευτικές διεργασίες στο Ραμπουγιέ απέτυχαν, έθεσαν το ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου στη διαχείριση του NATO.

4.3 Η επέμβαση του NATO στο Κοσσυφοπέδιο

Στις 24 Μαρτίου 1999 το NATO επενέβη στρατιωτικά, εξαπολύοντας αεροπορικούς βομβαρδισμούς εναντίον της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Το NATO θεωρώντας τα σερβικά στρατεύματα που συγκεντρώνονταν στο Κοσσυφοπέδιο ως δυνάμεις εκκαθάρισης έθεσε σε εφαρμογή τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του. Σκοπός της συμμαχίας ήταν να συνετίσει τους Σέρβους και να προασπίσει τα ανθρώπινα δικαιώματα που παραβιάζονταν, χωρίς όμως να θέσει σε κίνδυνο το προσωπικό του. Η πρότερη εμπειρία του Οργανισμού στη διαχείριση κρίσεων και μάλιστα στην ίδια περιοχή οδήγησε τους επιτελείς στο σχεδιασμό σύντομων αεροπορικών επιθέσεων σε σερβικούς στρατιωτικούς στόχους και την υπογραφή μιας τελικής συμφωνίας ειρήνευσης στα πρότυπα αυτής του Dayton.

Έτσι, στην πρώτη φάση της επιχειρήσης, «Allied Force», εκτοξεύτηκαν πύραυλοι στην περιοχή της Πρίστινα που διέκοψαν την ηλεκτροδότηση της περιοχής. Ακολούθως, το σχέδιο προέβλεπε την καταστροφή των στόχων της αντιαεροπορικής άμυνας των Σέρβων. Περισσότερα από χίλια αεροσκάφη του NATO συμμετείχαν στους βομβαρδισμούς σημαντικών στρατιωτικών στόχων και αφού επιτεύχθηκε η διάλυση της σερβικής αεράμυνας, προχώρησαν στη δεύτερη φάση του σχεδίου που προέβλεπε την καταστροφή και μικρότερων στρατιωτικών στόχων, όπως άρματα και πυροβόλα. Παρά τη σφοδρότητα των βομβαρδισμών οι Σέρβοι συνέχισαν τις επιχειρήσεις στη Πρίστινα και έγινε σαφές ότι δεν είχαν σκοπό να υποχωρήσουν.

⁷² Υφαντής, Κ., Η Βαλκανική εμπειρία του NATO στο Ντόκος, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000.

Έτσι, πέρασαν στην επόμενη φάση του σχεδίου που όριζε ότι, αν δεν επιτυγχάνονταν ο συμβιβασμός του Μιλόσεβιτς, τότε τα αεροσκάφη θα κατέστρεφαν και οικονομικούς στόχους, για παράδειγμα σημαντικές υποδομές και εγκαταστάσεις της Σερβίας. Στις 1 Απριλίου 1999, το NATO έθεσε ως στόχο των επιχειρήσεων του κέντρα διοίκησης, αποθήκες καυσίμων που βρίσκονταν κοντά στην πρωτεύουσα, το Βελιγράδι. Στις 2 Απριλίου 1999 βομβαρδίστηκε το κέντρο του Βελιγραδίου, συγκεκριμένα το γραφείο του Υπουργείου Εσωτερικών. Καμία διαφωνία δεν δημοσιοποιήθηκε επίσημα, όμως ορισμένες χώρες όπως η Μ. Βρετανία και η Γαλλία δεν έδωσαν εντολή σε δικά τους αεροσκάφη τους να πλήξουν στόχους στο Βελιγράδι.

Ο στόχος της επέμβασης στο Κοσσυφοπέδιο εκφράστηκε έπειτα από έκτακτη συνδιάσκεψη του NATO στις 12 Απριλίου του 1999 και περιελάμβανε την άμεση κατάπαυση του πυρός, την απόσυρση από την περιοχή των στρατιωτικών, αστυνομικών και παραστρατιωτικών δυνάμεων, την εγκατάσταση μια διεθνούς δύναμης που θα επέπτευε την ειρήνη, την επιστροφή όλων των προσφύγων και εκδιωχθέντων στις εστίες τους και τέλος, την υπογραφή συμφωνιών συνακόλουθες με τη συνδιάσκεψη του Ραμπουιγέ που θα εφάρμοζαν το Διεθνές Δίκαιο και τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ.

Στη σύνοδο κορυφής του NATO, με αφορμή την επέτειο των 50 χρόνων από την ίδρυση του, που πραγματοποιήθηκε στις 23 και 24 Απριλίου 1999 συζητήθηκαν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στο Κοσσυφοπέδιο και αποφασίστηκε να προχωρήσουν με οποιοδήποτε κόστος προκειμένου να επιτευχθεί ο αρχικός σκοπός της επιχείρησης. Η χερσαία επέμβαση στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας συζητήθηκε έντονα, καθώς οι επιδιωκόμενοι στόχοι δεν φαίνεται να επιτυγχάνονταν με τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς. Οι φόβοι όμως για την απώλεια επίγειων συμμαχικών δυνάμεων ενίσχυσε την άποψη για την μη χρήση τους. Παράλληλα, οι διπλωματικές προσπάθειες για την επίτευξη της ειρήνης συνεχίζονταν και από το Μάιο του 1999 και η Ρωσία ανέλαβε να συνομιλήσει με τον Μιλόσεβιτς, προκειμένου να τερματιστεί η σύγκρουση.

Οι βομβαρδισμοί κράτησαν μέχρι τις 10 Ιουνίου 1999 και έμειναν στην ιστορία ως «ο βομβαρδισμός των 78 ημερών». Ο Μιλόσεβιτς αντιλαμβανόμενος το τέλμα στο οποίο είχε περιέλθει σε συνδυασμό με την μη ανάληψη καμίας πρωτοβουλίας από την Ρωσία- αντίπαλο δέος του NATO, αποφάσισε να συμφωνήσει στην πρόταση ειρήνευσης. Η συμφωνία ονομάστηκε Στρατιωτική Τεχνική Συμφωνία, εγκρίθηκε από το κοινοβούλιο της Ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας και έπειτα από το ίδιο το NATO, τερματίζοντας τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Στις 12 Ιουνίου εγκαταστάθηκε στο Κοσσυφοπέδιο η ειρηνευτική δύναμη (KFOR) που δημιουργήθηκε από το NATO με σκοπό την διαφύλαξη της ειρήνης στη περιοχή. Η συγκέντρωση αυτής της δύναμη πήρε την έγκριση του Σ.Α. του ΟΗΕ με το ψήφισμα 1244, το

οποίο δημιούργησε την Προσωρινή Διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών στο Κοσσυφοπέδιο (U.N.M.I.K.).

4.4 Αξιολόγηση της επέμβασης του NATO στο Κοσσυφοπέδιο

Ενώ η επέμβαση στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου διήρκησε μόλις 11 εβδομάδες, οι συνέπειες της στις διεθνείς σχέσεις όπως διαμορφώθηκαν μετά την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας είναι εξαιρετικά σημαντικές.

Η εμπλοκή του NATO στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου, κρίνεται επίσης επιτυχής από τον ίδιο τον Οργανισμό, αφού ο στόχος του ήταν να αποτραπεί η προσπάθεια των Σέρβων για εθνοκάθαρση της περιοχής και η επιστροφή των Αλβανών που είχαν εκδιωχθεί από τις εστίες τους. Στην πραγματικότητα, οι βομβαρδισμοί επιτάχυναν την εθνοκάθαρση των Αλβανών, για την οποία υπάρχουν ακόμη αμφιβολίες αν είχε σχεδιαστεί. Αρχικά, οι Αλβανοί εκδιώχθηκαν από το Κοσσυφοπέδιο και όταν αυτοί επέστρεψαν, έφυγαν οι Σέρβοι.

Η επιχείρηση «Allied Force» αν και ξεπέρασε τα χρονικά όρια που είχαν τεθεί όταν σχεδιάστηκε, κρίθηκε από το NATO ως επιτυχημένη, καθώς απαιτούσε στενή συνεργασία διεθνών οργανισμών όπως το NATO, ο ΟΑΣΕ, ο ΟΗΕ και την Ε.Ε. που αφού καταμέρισαν τις αρμοδιότητες, εναρμονίστηκαν για την επίτευξη του στόχου. Επίσης, το NATO δήλωσε ότι οι σκοποί της επιχείρησης επετεύχθησαν χωρίς την απώλεια συμμαχικών στρατιωτικών δυνάμεων και αυτός ήταν, εξάλλου, ο λόγος που δεν χρησιμοποιήθηκαν χερσαίες στρατιωτικές δυνάμεις.

Η αποφυγή χρήσης χερσαίων δυνάμεων στη διάρκεια της επέμβασης από το NATO καταδεικνύει ότι η ρωσική στρατιωτική ισχύ λαμβάνονταν σοβαρά υπόψη, ιδιαίτερα στα Δυτικά Βαλκάνια, περιοχή που ανήκε στη ρωσική σφαίρα επιρροής κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.

Όμως, οι απώλειες ανθρώπινων ζωών εξαιτίας των βομβαρδισμών είναι το πεδίο που ασκήθηκε δριμεία κριτική στους συμμετέχοντες στην επιχείρηση, καθώς το NATO σκότωσε λόγω λανθασμένων εκτιμήσεων αθώους πολίτες και άλλων εθνικοτήτων. Οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί πραγματοποιούνταν από μεγάλο ύψος, γεγονός που αποτελούσε κίνδυνο για τους πολίτες αλλά σε καμία περίπτωση για τα NATOϊκά αεροσκάφη. Το γεγονός αυτό μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί ως παραβίαση των συμβάσεων της Γενεύης⁷³.

Στόχο αποτέλεσαν 50 Αλβανοί πρόσφυγες που, στην προσπάθεια τους να ξεφύγουν σκοτώθηκαν από το NATO που τους βομβάρδισε, θεωρώντας τους Γιουγκοσλαβική στρατιωτική ομάδα. Ο Οργανισμός αναγνώρισε το σφάλμα του λίγες μέρες μετά. Ακόμη, τον Μάιο του 1999 στόχο των βομβαρδισμών αποτέλεσε η κινεζική πρεσβεία στο Βελιγράδι, με αποτέλεσμα τρεις Κινέζοι δημοσιογράφοι να χάσουν την ζωή τους και την έντονη οργή της

⁷³Φούσκας, Β., *Ζώνες Πολέμου*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ.135

κινεζικής κοινής γνώμης. Ο θάνατος 19 Αλβανών, έπειτα από επίθεση στη φυλακή Ντούμπραβα, αποδίδεται επίσης σε εσφαλμένους χειρισμούς του NATO.

Επιπρόσθετα, προκειμένου να καμφθεί η αντίσταση των Σέρβων και η αδιαλλαξία του Μιλόσεβιτς στην τελική φάση της επιχείρησης δεν γινόταν διαχωρισμός των στρατιωτικών και πολιτικών στόχων με αποτέλεσμα να χάσουν την ζωή τους πολλοί άμαχοι και να καταστραφεί οικονομικά η Ομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας.

Εξαιρετικά μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κριτική που ασκήθηκε στον Οργανισμό για την νομιμότητα της επιχείρησης που έλαβε χώρα στο Κοσσυφοπέδιο χωρίς την έγκριση του Σ.Α. του ΟΗΕ. Το άρθρο 2 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών⁷⁴ αναφέρει ότι απαγορεύεται η χρήση βίας εναντίον κυρίαρχου κράτους που δεν έχει διαπράξει επιθετικότητα και η Ομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας δεν είχε προβεί σε καμία επιθετική ενέργεια προς τον Οργανισμό. Η λήξη του Ψυχρού Πολέμου εγκαινίασε μια νέα εποχή στην οποία συνδέεται η εσωτερική τάξη ενός κράτους με την διεθνή ασφάλεια, νομιμοποιώντας ουσιαστικά ακόμη και τη χρήση βίας στο όνομα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατίας. Στην περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου, δεν υπάρχει σχεδόν κανένα στοιχείο για την εθνοκάθαρση που στόχευε να πραγματοποιήσει ο Μιλόσεβιτς στη περιοχή του⁷⁵.

Η συμφωνία του Dayton, όμως, που υπογράφηκε μετά τη λήξη του Βοσνιακού πολέμου προβλέπει, σύμφωνα με τον Οργανισμό, την ανάληψη τέτοιου είδους αποφάσεων προκειμένου να διατηρήσει την ειρήνη στην περιοχή. Ακόμη, ο Οργανισμός υποστηρίζει ότι προηγούμενες αποφάσεις του Σ.Α. του ΟΗΕ νομιμοποιούν την απόφαση για επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο⁷⁶.

Επίσης, το NATO υποστηρίζει ότι οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί που έγιναν αποκλειστικά από τον Οργανισμό μόνο με τη συμμετοχή μελών του, εντάσσονται στα πλαίσια των προσπαθειών του για την αποφυγή αποσταθεροποίησης ολόκληρης της περιοχής των Βαλκανίων και δεν απαιτούνταν έγκριση του Σ.Α. του ΟΗΕ. Η επιχείρηση που πραγματοποιήθηκε προκάλεσε ερωτήματα για θέματα συλλογικής ασφάλειας και ζητήματα της διεθνούς ειρήνης και τον ρόλο που διαδραματίζει το Σ.Α. στη λήψη αποφάσεων σχετικά με αυτά. Τέλος, για το ζήτημα της νομιμότητας της επιχείρησης «Allied Force», ο Οργανισμός επικαλείται την ανάγκη αποτροπής μιας ανθρωπιστικής καταστροφής βασιζόμενος στο άρθρο 7 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, που διαφαινόταν από την πολιτική που ακολουθούσε ο Μιλόσεβιτς.

⁷⁴ H.E.<https://unric.org/el/%cf%87%ce%b1%cf%81%cf%84%ce%b7%cf%83%ce%bf%ce%b7%ce%b5/>

⁷⁵ Mandelbaum, M., A perfect failure NATO;s war against Yugoslavia, *Foreign Affairs*,N.5, 1999 σελ.3

⁷⁶ Krieger, H., *The Kosovo conflict and the international Law: an analytical documentation 1974- 1999*, University Press, Cambridge, 2001

Η επιχείρηση στο Κοσσυφοπέδιο και ο τρόπος που αυτή εξαπολύθηκε ανέδειξε μια ολόκληρη σειρά ιδεολογικών και πολιτικών αντιφάσεων που διαπερνούσαν τη συμμαχία από τη εποχή της ίδρυσης το 1949⁷⁷. Η πιο αποτελεσματική στρατιωτική συμμαχία στην ιστορία των διεθνών σχέσεων που βοήθησε στη διατήρηση της ειρήνης, μετά τον Β΄ Π.Π. διακινδύνευσε το γόητρο της και τις δυνάμεις της, επηρεάζοντας τελικά το αποτέλεσμα μιας εμφύλιας σύγκρουσης στο εσωτερικό ενός κυρίαρχου κράτους, χωρίς μάλιστα να έχει ρητή έγκριση από το Σ.Α. του ΟΗΕ.⁷⁸ Φαίνεται ότι νομιμοποιούνται οι «ανθρωπιστικές επεμβάσεις» και η αρχή της μη επέμβασης στο εσωτερικό ενός κυρίαρχου κράτους παρακάμπτεται για λόγους γεωπολιτικών συμφερόντων και εθνικών προτεραιοτήτων. Η Ρωσία κατηγορήσε το ΝΑΤΟ ότι μετατράπηκε σε «παγκόσμιο χωροφύλακα» που δρα κατά βούληση ανά την υφήλιο. Παρόμοιες απόψεις συμερίζονται και οι Γάλλοι, που δεν επιθυμούν την εξέλιξη ενός μονοπολικού κόσμου, γνωρίζοντας βέβαια, ότι οι ΗΠΑ έχουν τα μέσα και τη δυνατότητα να το πραγματοποιήσουν.

Το ΝΑΤΟ στην περίπτωση της επέμβασης στο Κοσσυφοπέδιο εμφανίστηκε ως ένας πολιτικός και όχι στρατιωτικός δρών, ο οποίος μάλιστα προσπάθησε να υλοποιήσει ένα πρόγραμμα με ανθρωπιστικούς σκοπούς. Γεγονός που αποδεικνύεται από την αιτίαση να συμμορφωθούν οι Σέρβοι στη διάρκεια της συνάντησης στο Ραμπουιγέ με τρεις όρους, ένας από τους οποίους ήταν εξαιρετικά δύσκολος να γίνει αποδεκτός από οποιοδήποτε σύγχρονο κράτος. Ο όρος αυτός προέβλεπε ότι οι δυνάμεις του ΝΑΤΟ που θα εξασφάλιζαν την ειρήνη στην περιοχή θα είχαν το δικαίωμα να αναπτυχθούν και πέρα από το Κοσσυφοπέδιο, οπουδήποτε στη Σερβία. Παράλληλα, η προτεινόμενη συμφωνία στο Ραμπουιγέ παρουσιαζόταν ως η μοναδική λύση για το πρόβλημα του Κοσσυφοπεδίου. Οι επικριτές θεωρούν ότι το ΝΑΤΟ δεν προώθησε μια πραγματικά βιώσιμη λύση στο Ραμπουιγέ, υποπίπτοντας σε ολέθριο σφάλμα.

Στην πραγματικότητα, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας ως τμήμα της πρώην ενιαίας Γιουγκοσλαβίας ήταν η πλέον ανεπτυγμένη και υποσχόμενη οικονομία και κοινωνία ανάμεσα στις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες σε μετάβαση κατά το 1990⁷⁹. Η γεωπολιτική σημασία της χώρας είναι ίσως η πλέον σημαντική αιτία για την εξωγενή επέμβαση, διότι αποτελεί φυσικό διαμετακομιστικό σταθμό από και προς την Νοτιοανατολική και την Κεντρική Ευρώπη. Επιπλέον, μια ισχυρή Σερβία εμπόδιζε την χειραγώγηση των υπόλοιπων βαλκανικών χωρών όπως αποδεικνύεται ιστορικά⁸⁰.

⁷⁷ Φούσκας, Β., *Ζώνες Πολέμου*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008 σελ.132

⁷⁸ Υφαντής, Κ., *Η Βαλκανική εμπειρία του ΝΑΤΟ στο Ντόκος*, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000.

⁷⁹ Καραφωτάκης, Ευαγ. *Γιουγκοσλαβία, πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στο Ντόκος*, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000, σελ.37

⁸⁰ Ο.π.

Πολλοί είναι πια οι μελετητές που διατείνονται ότι ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου ήταν το αποτέλεσμα του γεωπολιτικού τύπου επιλεκτικής διεύρυνσης του NATO στη βάση λανθασμένων μάλλον υποκριτικών ιδεολογικών πολιτικών αρχών⁸¹. Οι στόχοι των βομβαρδισμών απέχουν κατά πολύ από την επιτυχία, αφού ο Μιλόσεβιτς παρέμεινε στην εξουσία της Σερβίας έως το 2000, η πολυπολιτισμική περιοχή του Κοσσυφοπεδίου αποτελεί παρελθόν αφού με την επιστροφή των Αλβανών, οι Σέρβοι της περιοχής την εγκατέλειψαν και η σταθερότητα της περιοχής είναι αμφίβολη.

Ο πόλεμος που διεξήχθη στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου χαρακτηρίζεται διαφορετικός από όλους τους πολέμους που έλαβαν χώρα στη Βαλκανική χερσόνησο. Κινήματα απελευθέρωσης, ένοπλες προσπάθειες για αυτονομία και τέσσερις πολυεθνικοί πόλεμοι διεξήχθησαν στα Βαλκάνια, δύο στον προηγούμενο αιώνα και δυο στη δεκαετία του 1990. Όμως, οι 78 ημέρες βομβαρδισμών διαφοροποιούν αυτόν τον πόλεμο, τόσο γιατί ενεπλάκησαν μέσα στο βαλκανικό χώρο όχι έθνη μεταξύ τους ή ενάντια σε μια εξωτερική δύναμη προκειμένου να επιτύχουν την ανεξαρτησία τους αλλά ένα εθνικό κράτος με μια αμυντική συμμαχία το NATO⁸². Όσο γιατί ο εκσυγχρονισμός των στρατιωτικών δυνάμεων επέτρεψε την μέγιστη χρήση υψηλής τεχνολογίας στις εχθροπραξίες ώστε κανένας στρατιώτης του NATO δεν έχασε της ζωής του, όσο γιατί οι σημαντικότεροι πρωταγωνιστές δεν ήταν βαλκανικά έθνη. Έτσι, η επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο χαρακτηρίστηκε από τον Ch. Moskos ως «ο πρώτος μεταμοντέρνος πόλεμος».

Συμπεράσματα

Η αποσταθεροποίηση στα Δυτικά Βαλκάνια, ο Βοσνιακός Πόλεμος, η κρίση του Κοσσυφοπεδίου προκάλεσαν μια αλλαγή στο διεθνές σύστημα ισχυροποιώντας το NATO, ως τον κυρίαρχο διεθνή οργανισμό με την μεγαλύτερη επιρροή και δύναμη. Ενώ μετά την λήξη του Ψυχρού Πολέμου στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων παρενέβησαν η Ε.Ε., ο ΟΗΕ και το NATO, όλοι οργανισμοί διεθνούς εμβέλειας, τελικά μόνο, αφού επενέβη το NATO σταμάτησαν οι εχθροπραξίες και όλες οι πλευρές προσήλθαν σε διαπραγματεύσεις.

Οι συμμαχίες και οι οργανισμοί για διάφορους λόγους μεταλλάσσονται, κάποιες φορές μάλιστα διαλύονται. Το NATO, μετά την βαλκανική εμπειρία φαίνεται ότι άντεξε την αλλαγή ταυτότητας παρότι εξαλείφθηκε ο αρχικός λόγος της δημιουργίας του και έγινε σύμβολο αξιοπιστίας και αποφασιστικότητας. Η δομική μεταρρύθμιση του οργανισμού όπως αυτή πραγματοποιήθηκε ειδικά μετά την επέμβαση στη Βοσνία, επιτρέπει πλέον στους Ευρωπαίους να

⁸¹ Φούσκας, Β., *Ζώνες Πολέμου*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ.167

⁸² Tiryakian, Ed. A., *Contemporary Sociology*, vol. 29, no. 6, [American Sociological Association, Sage Publications, Inc.], 2000, pp. 866–68, <https://doi.org/10.2307/2654128>.

αναλάβουν περισσότερες πρωτοβουλίες στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας⁸³. Επομένως, το NATO έχει εξελιχθεί σε έναν πολιτικό οργανισμό ο οποίος με την υψηλή θεσμοποίηση που διαθέτει έχει δημιουργήσει δυνατότητες που αξίζει να διατηρηθούν, παρά την εκτεταμένη αλλαγή των εξωτερικών απειλών⁸⁴.

Ο Robin Blackburn στηριζόμενος σε αυτά τα γεγονότα εκφράζει την άποψη ότι ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου εξαπολύθηκε και αφέθηκε να εξελιχθεί σε μια παρατεταμένη επίθεση ενάντια σε ολόκληρη την κοινωνική υποδομή της Γιουγκοσλαβίας για ένα και μόνο λόγο: Τίποτα λιγότερο από μια υπό Νατοϊκή καθοδήγηση λύση και ένα καθεστώς NATOϊκού προτεκτοράτου για το Κοσσυφοπέδιο⁸⁵. Το NATO επιτέθηκε σε μια χώρα για πρώτη φορά στη μεταπολεμική ιστορία και μάλιστα χωρίς την προηγούμενη έγκριση του Σ.Α. του ΟΗΕ, γεγονός που υποβιβάζει τον ρόλο των Ηνωμένων Εθνών.

Πρακτικά, με την επίθεση αυτή το NATO παραβίασε την ίδια την καταστατική του αρχή ως αμυντικό σύμφωνο καθώς και υφιστάμενους διεθνείς κανόνες. Συνεπώς, οι επεμβάσεις του NATO ενάντια στη Σερβία κρίνονται παράνομες για δυο λόγους κυρίως, αρχικά, επειδή δεν επιτρέπεται η χρήση στρατιωτικής βίας ακόμη κι αν πρόκειται για περιπτώσεις ανθρωπιστικής ανάγκης σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, επιχείρημα που ενισχύεται καθώς η επέμβαση δεν πήρε ποτέ έγκριση από τον ανώτατο οργανισμό που ρυθμίζει τις διεθνείς σχέσεις και εξουσιοδοτεί τη σχετική δράση.

Η εφαρμογή της αρχής της «βίαιης ανθρωπιστικής επέμβασης» επιλεκτικά προκαλεί εύλογους προβληματισμούς για την πιθανή ύπαρξη συμφερόντων εκείνων των δρώντων που ευθύνονται για την λήψη των αποφάσεων. Το NATO, ως πολιτικός οργανισμός πλέον και οι ΗΠΑ, έχοντας απολέσει, για την παρουσία της στην Ευρώπη το έρεισμα του Ψυχρού Πολέμου, όφειλαν να υπερασπιστούν τα γεωπολιτικά συμφέροντα τους στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Μαύρης Θάλασσας.

Οι επεμβάσεις του NATO στην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία καταδεικνύουν ως αδήριτη ανάγκη τον ορισμό της έννοιας της «αυτοδιάθεσης» ενός λαού, προκειμένου να διασαφηνιστεί ο όρος και στο μέλλον να μην υπάρχουν διχογνωμίες και παρερμηνείες. Σημαντική επίσης είναι η ενσωμάτωσή του ορισμού στο Διεθνές Δίκαιο, προκειμένου να ακολουθείται μια ενιαία κοινή γραμμή στη λήψη αποφάσεων και την αποφυγή διαφορετικής αντιμετώπισης σε λαούς που διεκδικούν την ανεξαρτησία τους.

⁸³ Ντάλης, Σ., Αναζητώντας μια Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας, στο Συλλογικό έργο, *NATO και η Ευρωπαϊκή Άμυνα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Σιδέρης, Αθήνα, 1999

⁸⁴ Υφαντής, Κ., Η Βαλκανική εμπειρία του NATO στο Ντόκος, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000

⁸⁵ Blackburn, R., Kosovo: the war of NATO expansion, *New Left Review*, N.235,1999

Ο βομβαρδισμός της Σερβίας φαίνεται να έχει οδηγήσει τη συμμαχία σε σύγκρουση με τον εαυτό της, καθώς η απόφαση της να αναδομηθεί και να μετουσιωθεί σε πολιτικό οργανισμό δημιούργησε στη συμμαχία, περισσότερα προβλήματα από αυτά που τελικά έλυσε⁸⁶. Παράλληλα, η προσπάθεια του οργανισμού να σταθεροποιήσει τα Δυτικά Βαλκάνια ώστε να αποτελούν ασφαλείς περιοχές, μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου έχει χαρακτηριστεί μάλλον αποτυχημένη παρά επιτυχημένη. Οι συνεχιζόμενες διεκδικήσεις για την πραγμάτωση της «Μεγάλης Αλβανίας», η κατάσταση στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη που δεν φαίνεται να ομαλοποιείται, αφού συνεχίζουν να υπάρχουν εσωτερικά προβλήματα με τις εθνότητες και δυσκολίες στην οικονομική της ανασυγκρότηση, ενώ το Κοσσυφοπέδιο που παραμένει συνταγματικά μέρος της Σερβίας αποδεικνύουν ότι το ΝΑΤΟ με τις επεμβάσεις του τελικά δημιούργησε μικρά αδύναμα κράτη που δυσκολεύονται να ανταποκριθούν μόνα τους, χωρίς την συμπαράσταση ισχυρότερων δυνάμεων.

Η περιοχή των Βαλκανίων στρατηγικά τοποθετημένη ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή, όπου διακινείται αργό πετρέλαιο και φυσικό αέριο θεωρήθηκε απαραίτητη για τη εξάπλωση του ΝΑΤΟ προς την Ανατολή. Η επέκταση του Βορειοατλαντικού Συμφώνου επανακαθόρισε ουσιαστικά τις σχέσεις με τον «προαιώνιο εχθρό», τη Ρωσία και όλες τις δυνητικά φίλιες χώρες που μπορούσε να συσπειρώσει γύρω της. Ταυτόχρονα, η επιρροή του ΝΑΤΟ τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ασία θα εμποδίζονταν από τις προοπτικές ένταξης στην Ε.Ε. των νέων κρατών που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Επομένως, η περίπτωση μια ισχυρής Ε.Ε. και η εμφάνιση της ως ανεξάρτητου πολιτικού δρώντος δεν θα εξυπηρετούσε τα συμφέροντα των ΗΠΑ στις περιοχές της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Έτσι, η Ε.Ε συνέχισε να έχει μια «ευδιάκριτη αλλά όχι χωριστή πολιτική» από το ΝΑΤΟ.

Η επέμβαση του ΝΑΤΟ στη περιοχή του Κοσσυφοπέδιου το 1999 ήταν καινοφανής για την διεθνή κοινότητα. Οι αποφάσεις για τον βομβαρδισμό του Κοσσυφοπέδιου δεν αποτελούν προϊόν μόνο του ανταγωνισμού μεταξύ ΗΠΑ – Ρωσίας αλλά και μεταξύ ΗΠΑ – Κίνας. Δεν υπήρξε σύγκλιση του Σ.Α. του ΟΗΕ καθώς η Κίνα σκόπευε να ασκήσει βέτο σε περίπτωση που προτεινόταν στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντία στην Ομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας. Εάν και ο βομβαρδισμός της κινέζικης πρεσβείας από αμερικάνικο αεροσκάφος χαρακτηρίστηκε λανθασμένος χειρισμός, στην πραγματικότητα επρόκειτο για πράξη συμβολισμού⁸⁷.

Η Γιουγκοσλαβία στην έναρξη της δεκαετίας του 1990 αποτελούσε ένα ενιαίο κράτος με καλές υποδομές και πληθυσμό ικανό ώστε να πραγματοποιηθούν σημαντικές επενδύσεις. Όμως, τα Δυτικά Βαλκάνια από το 1992 και έπειτα αποτελούν αλλά το μέσο για την αύξηση

⁸⁶ Φούσκας, Β., *Ζώνες Πολέμου*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ.142

⁸⁷ Chernoff, Fr., *Theory and Metatheory in International Relations*, Palgrave-PacMillan, New York, 2007, σελ.26-27.

της επιρροής εξωτερικών δρώντων. Πολλές περιοχές που πρόεκυψαν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβία, υπακούοντας στην επιθυμία τους για δημιουργία εθνικών κρατών, τέθηκαν τελικά κάτω από διεθνή έλεγχο – Βοσνία, Κοσσυφοπέδιο, ενώ άλλα κράτη όπως η Κροατία και η Σλοβενία στράφηκαν προς την Γερμανία και την Αυστρία. Γίνεται φανερό ότι οι αποσχιστικές τάσεις των εθνοτικών ομάδων που είχαν συνηθίσει να αποτελούν μικρές μειονότητες στο σύνολο μιας ομοσπονδίας, επανέρχονται στο προσκήνιο και πλέον διεκδικούν την δημιουργία εθνικού κράτους.

Η Γιουγκοσλαβική κρίση, όπως τελικά εξελίχθηκε στέρησε από τα Βαλκάνια την ευκαιρία να λειτουργήσουν ως ενιαίος περιφερειακός χώρος, απαλλαγμένος τόσο από τις εθνικές διενέξεις όσο και από την προηγούμενη ισχυρή επιρροή της Ρωσίας. Πρακτικά, η διάσπαση του ενιαίου κράτους σε τουλάχιστον πέντε αδύναμα στρατιωτικά και οικονομικά εξαρτημένα κράτη, δημιουργεί πέντε οντότητες που δεν τρέφουν αισθήματα αλληλοσεβασμού μεταξύ τους. Τα κράτη αυτά, συνεργάζονται ελάχιστα μεταξύ τους, προσβλέπουν στη συνέχιση της οικονομικής βοήθειας για ανασυγκρότηση και προκειμένου να επιβιώσουν στηρίζονται σε εξωτερικούς δρώντες.

Οι πολιτικές διαιρέσεις της ψυχροπολεμικής περιόδου, όπως και οι εθνικοί ανταγωνισμοί που τις διαδέχτηκαν κατά τη δεκαετία του 1990, είχαν σαν αποτέλεσμα την πολυδιάσπαση του βαλκανικού χώρου σε μικρές αλλά και ελάχιστα συνδεδεμένες μεταξύ τους οικονομίες, κάτι που, άλλωστε αντανακλάται στις ενδοβαλκανικές εμπορικές συναλλαγές, παραμένουν -παρά τις επιμέρους διαφορές μεταξύ των χωρών- συνολικά πολύ περιορισμένες αλλά και στάσιμες⁸⁸.

Η ιστορική αναδρομή επιτρέπει την καλύτερη κατανόηση της πορείας δημιουργίας εθνοτικών ταυτοτήτων, οι οποίες αδυνατούν από μόνες τους να οδηγήσουν σε εθνοτικές συγκρούσεις. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η κατάρρευση του κομμουνισμού στην Ανατολική Ευρώπη, οι επιλογές των πολιτικών ελίτ που δημιουργήθηκαν μετά από την κατάρρευση καθώς και οι εξωγενείς παράγοντες διαμόρφωσαν τις συγκρούσεις στα Δυτικά Βαλκάνια που υποκινήθηκαν από συμφέροντα και απλά βαπτίστηκαν εθνοτικές.

⁸⁸ Ανδρεσάκης, Π., Γεωοικονομία και Πολιτική Μεταφορών: η συμβολή των σχεδιαζόμενων δικτύων στην ολοκλήρωση του βαλκανικού οικονομικού χώρου, στο Αρμακόλας Ι., Ντόκος, Θ., *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013, σελ.279

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αναστασάκης, Ο., Η ρωσική εξωτερική πολιτική στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια στο Αρμακόλας Ι.,- Ντόκος, Θ., *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013

Ανδρεσάκης, Π., Γεωοικονομία και Πολιτική Μεταφορών: η συμβολή των σχεδιαζόμενων δικτύων στην ολοκλήρωση του βαλκανικού οικονομικού χώρου, στο Αρμακόλας Ι., Ντόκος, Θ., *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013

Αρμακόλας Ι., Ντόκος, Θ., *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013

Βερέμης, Θ., Βαλκάνια: ιστορία και κοινωνία. Ένα πολύχρωμο υπόδειγμα εθνικισμού, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004

Βερέμης, Θ., Βαλκάνια: από τον 19ο ως τον 21ο αιώνα. Δόμηση και αποδόμηση κρατών, Γνώση, Αθήνα, 2016

Βερέμης Θ., *Βαλκάνια. Από τον διπολισμό στη νέα εποχή*. Γνώση, Αθήνα, 1995

Γιατζίδης, Αιμ., Οργανωμένο Έγκλημα στη ΝΑ Ευρώπη στο Αρμακόλας Ι.,-Ντόκος, Θ., *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013

Επίσημη Αντιπροσωπεία Βοσνίας και Ερζεγοβίνης στην ΕΕ, Official Delegation of Bosnia and Herzegovina in the EU, “Mission”, http://europa.ba/?page_id=442.

Επίσημη ιστοσελίδα των Ηνωμένων Εθνών <https://unric.org/el/>

Ήφαιστος, Π., *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων*, Ποιότητα, Αθήνα, 2010

Καιρίδης, Δ., Εθνικισμός, εθνοτικές συγκρούσεις & διεθνείς σχέσεις, Σιδέρης, Αθήνα, 2015

Καραφωτάκης, Ευαγ. Γιουγκοσλαβία, πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στο Ντόκος, Θ.,- Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000

Λαγάνη, Ειρ., Σερβία και Σέρβοι, στο Βερέμης Θ., *Βαλκάνια. Από τον διπολισμό στη νέα εποχή*, Γνώση, Αθήνα, 1994

Λαζαρίδης, Χρ, Η αμερικάνικη εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια: πέρα από τους μύθους στο Ντόκος, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000

Mazower, M., *Τα Βαλκάνια*, Πατάκης, Αθήνα, 2013

Miller, St., *Νεότερη και Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, Gutenberg, Αθήνα, 2018

Μυτιληναίος Π.Δ., Βοσνία-Ερζεγοβίνη στο Βερέμης Θ., *Βαλκάνια. Από τον διπολισμό στη νέα εποχή*. Γνώση, Αθήνα, 1995

Ντάλης, Σ., Αναζητώντας μια Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας, στο Συλλογικό έργο, *NATO και η Ευρωπαϊκή Άμυνα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Σιδέρης, Αθήνα, 1999

Ντόκος, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000

Παπασωτηρίου, Σ., *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1994

Ροζάκης, Χρ., Η κρίση στην Γιουγκοσλαβία στο Βαλκάνια στο Βερέμης, Θ., *Βαλκάνια, Από τον διπολισμό στην Νέα Εποχή*, Γνώση, Αθήνα, 1994

Robin Hunter, L., Η Βοσνία, ενιαίο κράτος; στο Γερασίμου, Στ., *Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001*, Άγρα, Αθήνα, 2004

Σακκάς, Ιωαν., *Οι δυο όχθες της Μεσογείου*, Bookstars, Αθήνα, 2020

Τζιφάκης Ν.-Χουλιάρας Αστ., *Η Διεθνής αναπτυξιακή βοήθεια στα Βαλκάνια*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2007

Τσακίρης, Δ., Η διαμάχη για το Κόσσοβο. Μύθος και πραγματικότητα, στο: *Ουτοπία*, Τεύχος Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1995

Υφαντής, Κ., Η Βαλκανική εμπειρία του ΝΑΤΟ στο Ντόκος, Θ.,-Πιέρρος, Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000

Φούσκας, Β., *Ζώνες Πολέμου*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008

Χειλά, Ειρ., *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21^ο αιώνα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2013

Ψήφισμα υπ.αριθ.824, Σ.Α. του ΟΗΕ, ανακτήθηκε από:

<https://digitallibrary.un.org/record/166133>

Ψήφισμα υπ.αριθ.713, Σ.Α. του ΟΗΕ, ανακτήθηκε από:

<https://digitallibrary.un.org/record/126827>

Ψήφισμα υπ.αριθ.770, Σ.Α. του ΟΗΕ, ανακτήθηκε από:

<https://digitallibrary.un.org/record/148183>

Ψήφισμα υπ.αριθ.824, Σ.Α. του ΟΗΕ, ανακτήθηκε από:

<https://digitallibrary.un.org/record/166133>

Ψήφισμα υπ.αριθ.1031, Σ.Α. του ΟΗΕ, ανακτήθηκε από:

<https://digitallibrary.un.org/record/201088>

Ψήφισμα υπ. αριθ. 1160, ΣΑ του ΟΗΕ, ανακτήθηκε από:

<https://digitallibrary.un.org/record/252117>

Ψήφισμα υπ.αριθ.1199, ΣΑ του ΟΗΕ, ανακτήθηκε από:

<https://digitallibrary.un.org/record/260416>

Ψήφισμα υπ. αριθ. 1203, ΣΑ του ΟΗΕ, ανακτήθηκε από,

<https://digitallibrary.un.org/record/262334>

Ξενόγλωσση

- Anderson, D., *The collapse of Yugoslavia, background and summary*, Canberra, 1995
- Bieri, M., *The Western Balkans Between Europe and Russia*, 2015 Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse170-EN.pdf>
- Bieber F. & Τζιφάκης Ν., *Τα Δυτικά Βαλκάνια στον κόσμο*, Αθήνα 2021
- Blackburn, R., Kosovo: the war of NATO expansion, *New Left Review*, N.235, 1999
- Bokovoy, M. K., Irvine J & Lilly, *State society relations in Yugoslavia 1945-1992*, Scranton Pennsylvania, USA Palgrave Macmillan, 1997
- Burns, E., M., *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*, Δ' Έκδοση, Επίκεντρο, Αθήνα, 2006
- Ćemalović, B., Bosnia and Herzegovina. Στο: Bobić, M. (Ed.), *Advocacy Strategy for the EU Integration of the Western Balkans – Guidelines*, Belgrade: European Movement in Serbia, 2016
- Chernoff, Fr., *Theory and Metatheory in International Relations*, Palgrave-PacMillan, New York, 2007
- Flounders, S., *Bosnia tragedy: The unknown role of the USA Government and Pentagon*, World View Forum, 1995
- Friedman, J., *Globalization, the State, and Violence*, USA, Altamira press, 2003
- Hayden, M., R., *From Yugoslavia to the Western Balkans*, Studies of a European Disunion, Brill, Boston, 2013
- Hänsel, L., & Feyerabend, F. C., Introduction: The role of external actors in the Western Balkans. Στο: *The influence of external actors in the Western Balkans. A map of geopolitical players*, Berlin: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2018
- Huskic, A., 2021, *Βοσνία-Ερζεγοβίνη: Εγκαταλείφθηκε από την Δύση, αγκαλιάστηκε από την Ανατολή*; στο Bieber F. & Τζιφάκης Ν. Τα Δυτικά Βαλκάνια στον κόσμο, Πεδίο, Αθήνα, 2021
- Jovan, Ilić, *The Balkan Geopolitical Knot and the Serbian Question*, University of Belgrade, Publisher: Faculty of Geography, Belgrade, 1995
- Kovač, Velibor Bobo, et al. "“Bridging Old Relations”: The (De) Construction of Ethnic Identity in the Educational Context of Bosnia and Herzegovina From the Teachers' Point of View." *Journal of Language, Identity & Education* 16.1, 2017
- Krieger, H., *The Kosovo conflict and the international Law: an analytical documentation 1974-1999*, University Press, Cambridge, 2001
- Mandelbaum, M., A perfect failure NATO's war against Yugoslavia, *Foreign Affairs*, N.5, 1999

Mazis, I., Analyse géopolitique des Antagonismes Russo Américains en termes de politique énergétique dans le sous-système des Balkans au sein du système Méditerranéen. *Géographies, Géopolitiques et Géostratégies Régionales*, 2017, V(1), 25–35.

NATO Handbook 50th Anniversary Edition, 1998

Owen, R., *Deliberate Force, a case study in effective air campaign*, Air University Press, Alabama, 2000

Schulte, L. Gr., Former Yugoslavia and the new NATO, *Survival*, 1997, 39:1, 19-42, DOI: 10.1080/00396339708442895

Statement by the Secretary General of NATO, Dr. Javier Solana, on the outcome of the Rambouillet talks, 23 Feb 1999.

Tiryakian, Edward A., *Contemporary Sociology*, vol. 29, no. 6, [American Sociological Association, Sage Publications, Inc.], 2000, pp. 866–68, <https://doi.org/10.2307/2654128>.

Tzifakis N. & Tsardanidis Ch., Economic Reconstruction of Bosnia and Herzegovina: The Lost Decade, *Ethnopolitics*, Vol. 5, No. 1, 2006

Vogel, T., Out of Focus: the EU's Relations with the Western Balkans. 2018 Διαθέσιμο στον ιστότοπο: https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2018/10/eu_and_western_balkans.pdf

Woodward, S., *Balkan tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*, Brooking Institution Press, Washington, 1995